

ROMA AİLE HUKUKUNDA EVLAT EDİNMENİN YERİ VE USULLERİ*

Bengi Sermet SAYIN KORKMAZ**

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9400-5114>

DOI: 10.30915/abd.811900

Makalenin Geldiği Tarih: 20.02.2020 **Kabul Tarihi:** 15.06.2020

* **Bu makale hakem incelemesinden geçmiştir ve TÜBİTAK–ULAKBİM Veri Tabanında indekslenmektedir.**

** Dr. Öğr. Ü. / Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Roma Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

ÖZ

Aile; Roma toplumunun en önemli kurumlarından biri olmuş ve her dönemde önemini korumuştur. Aile hukukuna ilişkin konularda gelenek hukuku etkili olmuş ve baba egemenliği esasına dayandırılmıştır. Bu bağlamda Roma'da aileyi ifade etmek için kullanılan *familia* terimi ile *pater familias* ve onun egemenliği altındaki bireyler kastedilmiştir. Bu hukuksal durumun kanundan ya da hukukî işlemde doğabileceği hükme bağlanmıştır. Evlat edinme, baba egemenliğine girmenin hukukî işleme dayandığı durumlardan biridir. Roma Hukuku'nda *adoptio* ve *adrogatio* olmak üzere evlat edinmenin iki usulü bulunmaktaydı. Roma toplumu açısından evlat edinme işlemi öncelikle ailenin devam etmesi fikrini temsil ederdi. Bu kapsamda, evlat edinme ailenin ismini devam ettirmek, gelirini arttırmak ve savunmasını sağlamak gibi çeşitli amaçlarla yapılmaktaydı.

Anahtar kelimeler: Roma Hukuku, *Pater Familias*, Aile, *Adoptio*, *Adrogatio*.

THE STATUS AND PROCEDURES OF
ADOPTING IN ROMAN FAMILY LAW

ABSTRACT

Family; it has been one of the most important institutions of the Roman society and has maintained its importance in each period. Tradition law was influential in matters related to the family law and was based on father domination. In this context, the term *familia* used to refer to the family in Rome refers to *pater familias* and the individuals under his control. It is concluded that this legal situation may arise from law or legal proceedings. Adoption is one of the situations in which the domination of the father is based on legal procedure. In Roman law, there were two methods of adoption: *adoptio* and *adrogatio*. For the Roman society, the adoption process primarily represented the idea of continuing the family. In this context, adoption was carried out for various purposes such as maintaining the family's name, increasing its income and ensuring its defense.

Keywords: Roman law, *Pater Familias*, Family, *Adoptio*, *Adrogatio*.

GİRİŞ

Aile; bir toplumun temelini oluşturan en küçük sosyal topluluk olmakla birlikte, aile kavramının anlamı yere ve zamana göre farklılık göstermektedir. Roma Hukuku'nda modern hukuklardan farklı olarak, aile kavramının sosyolojik değil, hukukî bir niteliği bulunup; aile kavramı ile egemenlik anlayışına dayanan bir hukukî birlik ifade edilmekteydi. Bu bağlamda en genel anlamıyla Roma'da aile, aile babası olarak isimlendirilen bir kişinin egemenliğine dayanan bireyler topluluğu şeklinde tarif edilmiştir.

Ius Civile'de aynı baba egemenliğine tabi olanlar arasındaki bağ hısımlık olarak görülmüş ve bu bağ *agnatio* hısımlığı olarak ifade edilmiştir. *Ius Gentium*'un tanıdığı *cognatio* hısımlığı (kan bağına dayanan hısımlık) ise daha çok evlenme engelleri konusunda kabul edilmiştir. Klasik Sonrası Hukuk Dönemi'nde *cognatio* hısımlığı önem kazanmaya başlamış ve zamanla *Ius Civile* tarafından da benimsenmiştir. *Iustinianus* Dönemi'nde *cognatio* hısımlığı geçerli sayılan tek hısımlık olarak kabul edilmiştir.

Roma Hukuku'nda *agnatio* hısımlığını belirleyen baba egemenliği kanundan veya hukukî işlem den doğabilirdi. Kanundan doğan baba egemenliği ya doğum ile ya da *legitimatio* olarak ifade edilen nesebin düzeltilmesi yoluyla kurulmaktaydı. Hukukî işlem den doğan baba egemenliği ise evlat edinme ve kadın üzerinde *manus*'un kurulmasıyla gerçekleşmekteydi.

Çalışmanın konusunu oluşturan Roma Hukuku'nda evlat edinmenin farklı usulleri bulunmakta ve evlat edinilecek kimsenin statüsü uygulanacak usulü belirlemektedir. Bu bağlamda, evlat edinilen kimsenin bir aile evladı olması durumunda yapılan evlat edinme işlemi *adoptio* olarak isimlendirilmekte; eğer evlat edinilen bir aile babası ise yapılan işlem *adrogatio* olarak ifade edilmektedir.

Roma aile hukukunda evlat edinmenin yeri ve usullerini konu alan bu çalışma üç ana başlıktan oluşmaktadır. Çalışmanın metodolojisi ile ilgili olarak, evlat edinmenin Roma aile hukukundaki yerini ortaya koyabilmek amacıyla, birinci ana başlıkta Roma ailesinin (*familia*) genel özellikleri incelenmiştir. İkinci ana başlıkta aile babası egemenliğinin (*patria potestas*) içeriği ve kurulmasına yer verilmiştir. Son ana başlıkta ise evlat edinmenin usulleri ve şartları ele alınmıştır. Konuya ilişkin Türk Hukuku'nda yer alan düzenlemeler ayrı bir ana başlık altında incelenmemiş, gereken yerlerde

Türk Hukuku'na atıflar yapılmış; sonuç bölümünde iki hukuk sistemindeki benzer düzenlemeler ele alınarak karşılaştırma yapılmıştır.

I. ROMA AİLESİNİN (*FAMILIA*) GENEL ÖZELLİKLERİ

Aile, bir toplumun temelini oluşturan en küçük sosyal topluluktur^[1]. Aile kavramı içerik ve kapsam açısından yere ve zamana göre farklılık göstermekte ve aile kavramının anlamı da değişebilmektedir^[2]. Modern hukuklarda aile kavramı ile toplumsal ve hukukî bakımdan geçerli görülen kadın erkek birliği kastedilmekle birlikte, aynı zamanda bu birliğin oluşturduğu kan bağına dayanan ve birbirine doğal bağlarla bağlı küçük insan topluluğu ifade edilmektedir^[3].

Roma Hukuku'nda ise modern hukuklardan farklı olarak aile kavramının sosyolojik olmaktan çok hukukî bir niteliği bulunmakta ve aile kavramı ile egemenlik anlayışına dayanan bir hukuk birliği ifade edilmekteydi. Roma Hukuku'nda bu hukuk birliği ataerkil aile sistemi olarak tanımlanırdı^[4]. Çünkü, Roma aile yapısı ve hukukî bakış açısı, sosyal ve ekonomik koşullardan etkilenmiştir. Bu koşullar aile bireylerinin bir arada yaşamalarını ve emeklerini bir araya getirmelerini zorunlu hale getirmiş olmakla birlikte, Roma ailesinin bütün bireylerinin *pater familias* olarak isimlendirilen aile babasının egemenliği altında yaşamasını gerektirmiştir^[5]. Ailenin toplumsal bir olgu olması her hukuk sisteminde olduğu gibi Roma Hukuku'nda da aileye ilişkin düzenlemelere özel bir önem verilmesine neden olmuştur^[6]. Aileyi devletin temeli olarak gören *Cicero*, bu durumu şöyle ifade etmektedir:

-
- [1] **Kaser, Max /Knütel, Rolf:** Römisches Privatrecht, München 2005, s. 76; **Tahiroğlu, Bülent/Erdoğan, Belgin:** Roma Hukuku Dersleri Tarihi Giriş-Hukuk Tarihi-Genel Kavramlar-Usul Hukuku, İstanbul 2005, s. 142.
- [2] **Güneş Ceylan, Seldağ:** Roma Hukukundan Günümüze Velayet-Vesayet Hukuku, Ankara 2004, s. 29.
- [3] **Karadeniz Çelebican, Özcan:** Roma Hukuku Tarihi Giriş-Kaynaklar-Genel Kavramlar Şahsın Hukuku-Hakların Korunması, Ankara 2014, s. 157.
- [4] **Emiroğlu, Haluk:** Roma Hukukunda Kadının Durumu, Ankara 2003, s. 30 [Roma Hukuku].
- [5] **Söğütü Erişgin, Özlem:** “Roma Toplumunda Kadının Konumu”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 4, S. 2, 2013, ss. 1-31, s. 2.
- [6] **Tahiroğlu/Erdoğan,** s. 142.

Cicero, De Officiis 1.17.54: “*Nam cum sit hoc natura commune animantium, ut habeant libidinem procreandi, prima societas in ipso coniugio est, proxima in liberis, deinde una domus, communia omnia; id autem est principium urbis et quasi seminarium rei publicae...*”

Cicero, De Officiis 1.17.54: “Üreme arzusuna sahip olmak canlıların müşterek özelliğidir, bu yüzden evlilik de birlikteliğin ilk adımıdır, sonra çocuklar ve herkesin müştereken bulunduğu ev gelir. Bu bir kentin temeli olup sanki devletin fidanlığıdır...^[7]”

Roma hukuk düzeni incelendiğinde en önemli kurumlardan biri olan ailenin önemini her dönemde koruduğu görülmekle birlikte^[8], aile kurumu ile ilgili genel ve soyut nitelikte yasal düzenlemelerin az olduğu ve aile hukuku alanının gelenek hukukuna bırakıldığı görülmektedir^[9].

Roma Hukuku’nda aile (*familia*) kavramı ile bir kişinin egemenliğine ve *patria potestas*’ına dayanan bireyler topluluğu ifade edilmektedir. Bu bireyler doğum ya da diğer hukukî yollarla aileye dahil olurlardı^[10]. *Patria potestas* (baba egemenliği); aile babasının ailesine dahil olan bütün çocuklar, torunlar, bu aileye dahil diğer kimseler ve köleler üzerindeki egemenliğini ifade eden geniş bir anlama sahipti. Bir diğer ifadeyle, *Ius Civile*’ye göre geçerli olan bir evlilikte (*matrimonium iustum/iustae nuptiae*) dünyaya gelmiş olan erkek çocuklar ve kız çocuklar, oğullarının eşleri ve çocukları, evlat edinme yolu ile aileye girmiş olan kimseler üzerinde *pater familias*’ın sahip olduğu sınırsız egemenlik *patria potestas* olarak ifade edilirdi^[11]. Bu

[7] Metnin çevirisi için bakınız Cicero Yükümlülükler Üzerine, Çev: C. Cengiz Çevik, İstanbul 2017, s. 26.

[8] **Sütken, Elvan:** “*Roma Aile Hukukunda Patria Potestas*”, AndHD, C. 5, S. 1, Ocak 2019, ss. 67-100, s. 69.

[9] **Kayak, Sevgi:** “*Roma Hukukunda Aile Kurumu*”, Hacettepe HFD, 8 (2), 2018, ss. 249 – 302, s. 250.

[10] **Berki, Şakir:** Roma Hukuku, Ankara 1949, s. 141; **Gönenç, Fulya İlçin:** Roma Hukukunda Kadın, İstanbul 2010, s. 46; **Günal, Nadi:** “*Roma Hukukunun Temel Kriterleri, Kavram ve Kurumları*”, Doğu Batı Düşünce Dergisi: Romalılar I, S. 49, 2009, ss. 11-32, s. 28; **Küçükgüngör, Erkan:** “*The Essential Legal Effects of Adoption on the Relationship Between Parents and Children in Roman Law*”, Free Law Journal, Vol. 2, No. 4, 18 October 2006, s. 89 [Adoption]; **Nicholas, Barry:** An Introduction to Roman Law, Oxford 1962, s. 76.

[11] **Günal,** s. 28; **Kaser, Max:** Roman Private Law, Hamburg 1965, s. 60; **Küçükgüngör,** Adoption, s. 89; **Leage, Richard William:** Roman Private Law, London 1942, s. 79;

anlamda, *pater familias* kelimesi her ne kadar aile babası anlamına gelse de Roma Hukuku açısından bu kişinin mutlaka baba olması gerekmediği gibi bu kişiler egemenliği altında yaşayan bireylerin nazarında baba ya da büyük baba ismini değil, yine *pater familias* ismini taşırdı^[12]. *Patria potestas; pater familias*'ın ölümüne kadar süren, çocuğun reşit olmasıyla sona ermeyen ve velayetten farklı bir hukuksal gücün ifadesiydi^[13].

Roma'da aileyi ifade etmek için kullanılan *familia* teriminin Roma kaynaklarında biri geniş anlamda, diğeri dar anlamda olmak üzere iki şekilde kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, *familia* ile *familia proprio iure* ve *familia communi iure* olmak üzere iki tip aileden söz edilmektedir^[14]. *Familia proprio iure*; dar anlamda aileyi ifade etmekte ve *pater familias* ve onun egemenliği altındaki bireylerden oluşmaktaydı. *Familia communi iure* ise geniş anlamda aileyi ifade etmekte ve ortak asıl sağ olsaydı onun egemenliği altında kalacak olan bireylerden oluşmaktaydı. Roma Hukuku'nda aile ile kastedilen genelde *familia proprio iure*'dir^[15]. Bu konuya ilişkin ifadelere *Digesta*'da yer alan *Ulpianus*'a ait bir metinde rastlanmaktadır:

D.50.16.195.2 Ulpianus: “*Familiae appellatio refertur et ad corporis cuiusdam significationem, quod aut iure proprio ipsorum aut communi universae cognationis continetur. Iure proprio familiam dicimus plures personas, quae sunt sub unius potestate aut natura aut iure subiectae, ut puta patrem familias, matrem familias, filium familias, filiam familias quique deinceps vicem eorum sequuntur ut puta nepotes et neptes et deinceps...*”.

D.50.16.195.2 Ulpianus: “Aile kavramı, hukukî yollarla veya ortak doğal bağlarla birbirine bağlanan insan topluluğunu ifade eder. Hukuken veya doğal olarak kendisine tabi buldukları bir tek kişinin egemenliğinde bulunan kimselere aile diyoruz. Örneğin, bir ailenin babası, bir ailenin annesi ve o babanın egemenliği altındaki oğullar ve kızlar ile

Tahiroğlu/Erdoğan, s. 143.

[12] Ayiter, Kudret: Roma Hukuku Dersleri Aile Hukuku, Ankara 1963, s. 42; Kaser/Knütel, s. 76.

[13] Di Marzo, Salvatore.: Roma Hukuku, Çev. Ziya Umur, İstanbul 1954, s. 135; Tahiroğlu/Erdoğan, s. 143.

[14] Ayiter, s. 1.

[15] Karadeniz Çelebican, s. 158 vd.; Kaser/Knütel, s. 76.

onların soyundan gelen kimseler: erkek torunlar, kız torunlar ve onların halefleri...”

Roma Hukuku’nda hısımlık konusu incelendiğinde ise ataerkil sistemin bir sonucu olarak ailede doğal bir olgu olan ve doğuma dayanan kan hısımlığının *Ius Civile*’de esas alınmadığı görülmektedir. *Ius Civile*’ye göre aile tek bir hukukî esasa dayanır. Bu esas aynı baba egemenliğine tabi olmayı ve monokratik bir yapıyı ifade eder. Dolayısıyla aynı baba egemenliğine tabi olanlar arasındaki bağ hısımlık olarak görülür ve bu bağ *agnatio* hısımlığı olarak ifade edilir^[16]. Roma Hukuku’nda *agnatio* hısımlığına göre, aile kurumu kan hısımlığına değil ev birliği gibi bir hukukî esasa dayanır. Bu esasa göre de aynı eve mensup olan, bir diğer ifadeyle aynı aile babasının egemenliğinde yaşayan bütün Roma vatandaşları *agnat* olarak kabul edilir^[17].

Eski Hukuk Dönemi ve Klasik Hukuk Dönemi’nde hısımlık; *Ius Civile*’de geçerli olan *agnatio* hısımlığı esasına dayandığı için, sadece *agnat*’lar kanunî miras ve vesayet haklarına sahip olurlardı^[18]. Bu bireyler, ortak aile babası yaşadığı sürece baba egemenliği ile birbirlerine bağlıydılar^[19] ve aralarındaki *agnatio* hısımlığı, egemenliği altında buldukları aile babasının ölümünden sonra da devam ederdi^[20]. Aile babasının ölümünden sonra aile evlatları *sui iuris* duruma gelirken, sayıları artan *agnat*’lardan, ortak bir soy isim (*nomen gentilium*) taşıyan ve bir aile topluluğu olan *gens* meydana gelirdi. Bu aile topluluğu, *Ius Civile*’nin geniş anlamdaki ailesinin ifadesidir^[21]. Bu, *Gaius*’un *Institutiones*’inde şöyle ifade edilmektedir:

Gaius Ins. 1.127: “*Hi uero, qui in potestate parentis sunt, mortuo eo sui iuris fiunt...*”

Gaius Ins. 1.127: “Aile babasının egemenliği altındaki kimseler, onun ölümüyle *sui iuris* olurlar...”

[16] Karadeniz Çelebican, s. 158; Kaser, s. 61; Leage, s. 77.

[17] Koschaker, Paul/Ayiter, Kudret: Modern Özel Hukuka Giriş Olarak Roma Özel Hukukunun Ana Hatları, Ankara 1983, s. 84; Leage, s. 78.

[18] Emiroğlu, s. 33.

[19] Koschaker/Ayiter, s. 84 vd.

[20] Karadeniz Çelebican, s. 159.

[21] Emiroğlu, s. 42; Kaser, s. 62; Kaser/Knütel, s. 78; Watson, Alan: Studies in Roman Private Law, London 1991, s. 19.

Kan bağına dayanan hısımlık (*cognatio*)^[22] ise daha çok evlenme engelleri nedeniyle bilinmekle birlikte^[23], Klasik Sonrası Hukuk Dönemi'nde kan bağından doğan hısımlık önem kazanmaya başlamıştır. *Praetor*'ların faaliyetleri ile kan hısımlarına miras hakkının tanınması bu konuda önemli bir gelişme olarak ifade edilmektedir^[24]. Bu bağlamda, *agnatio* hısımlığının esas alınması birtakım sakıncaları da beraberinde getirdiği için, *Praetor* Hukuku tarafından kan hısımlığının hukuken tanınması sağlanmış ve zamanla *Ius Civile* tarafından da benimsenmiştir^[25]. *Iustinianus* Dönemi'nde ise *agnatik* hısımlık yerini *cognatio* hısımlığına bırakmış^[26] ve *cognatio* hısımlığı *Iustinianus* Dönemi'nde geçerli sayılan tek hısımlık esası olarak kabul edilmiştir^[27].

Ius Gentium'a göre *cognatio* hısımlığı esasına dayanan Roma ailesi, geniş anlamda kan hısımlarından meydana gelirdi^[28]. *Agnatik* hısımlıkta sadece erkeklerin birbirinin hısımlı olmasına karşılık, *cognatio* hısımlığında kadınlar da erkeklerin hısımlı olmaktadır^[29]. Bunun yanı sıra, *agnatio* hısımlığının yalnız Roma vatandaşları için kabul edilen bir hısımlık esası olmasına

[22] *Cognatio* (kan hısımlığı), günümüzdeki hısımlık ilişkilerinin temelini oluşturmaktadır (**Tahiroğlu/Erdoğmuş**, s. 144).

[23] Roma Hukuku'nda Klasik Hukuk Dönemi'nin sonlarına değin, 3. dereceye kadar kan hısımları arasında evlenme engelleri bulunmakla birlikte alt ve üst soyun evlenmesi; kardeşler arasındaki evlenme, hala, teyze, amca, dayı, yeğen arasındaki evlenmeler yasaklanmış olup, bu yasak evlat edinilerek aile içine alınmış olan aile evlatları için de geçerli kılınmıştı. İmparator *Theodosius* zamanında 4. dereceye kadar evlenme yasağı getirilerek, kardeş çocukları arasındaki evlenmeler de yasaklanmış; ancak *Iustinianus* Dönemi'nde evlenme yasağı tekrar 3. derece ile sınırlandırılmıştı (**Söğütlü Erişgin**, s. 12 vd.).

[24] **Emiroğlu**, s. 33.

Evlenme engelleri, TMK 129. maddesinde düzenlenmiş olup, bu madde hükmü uyarınca, “üstsoy ile altsoy arasında; kardeşler arasında, amca, dayı, hala ve teyze ile yeğenleri arasında; kayın hısımlığı meydana getirmiş olan evlilik sona ermiş olsa bile, eşlerden biri ile diğerinin üstsoy veya altsoy arasında; evlat edinen ile evlatlığın veya bunlardan biri ile diğerinin altsoy ve eşi arasında evlenme yasaktır”.

[25] **İpek, Nurcan**: “*Roma Hukukunda Hısımlık*”, **MÜHF-HAD**, C. 21, S. 1, ss. 167-203, s. 167.

[26] **Emiroğlu**, s. 33; **Honsell, Heinrich**: *Römisches Recht*, Zürich 2011, s. 183.

[27] **Karadeniz Çelebican**, s. 160.

[28] **Sütken**, s. 71.

[29] **Oğuzoğlu, H. Cahit**: *Roma Hukuku*, Ankara 1959, s. 106.

karşılık, *Ius Gentium*'un tanıdığı *cognatio* hısımlığı herkes arasında dolayısıyla yabancılar arasında da kurulabilmekteydi^[30]. Bu hususların *Gaius*'un *Institutiones*'inde yer alan bir metinde şöyle ifade edildiği görülmektedir:

Gaius Ins. 1.156: “*Sunt autem agnati per virilis sexus personas cognatione iuncti, quasi a patre cognati, veluti frater eodem patre natus, fratris filius neposve ex eo, item patruus et patruus filius et nepos ex eo. At hi, qui per feminini sexus personas cognatione coniunguntur, non sunt agnati, sed alias naturali iure cognati. Itaque inter avunculum et sororis filium non agnatio est, sed cognatio. Item amitae, materterae filius non est mihi agnatus, sed cognatus, et invicem scilicet ego illi eodem iure coniungor, quia qui nascuntur, patris, non matris familiam secuntur*”.

Gaius Ins. 1.156: “*Agnat*’lar, erkek tarafından örneğin baba tarafından birbirleriyle hısım olan kimselerdir, örneğin, aynı babadan olan erkek kardeş, bu erkek kardeşin çocuğu veya torunu, amca, onun oğlu veya torunu. Bu nedenle, kadın tarafından olan hısımlık *agnatio* değil doğal hukuka göre *cognatio* hısımlığıdır. Örneğin; dayı ile kız kardeşin çocuğu arasında *agnatio* değil *cognatio* hısımlığı vardır. Aynı şekilde, teyzemin ve halamın oğlu ile aramızda *agnatio* değil *cognatio* hısımlığı vardır, benim de onunla olan hısımlığım aynı esasa dayanır, çünkü çocuklar annesinin değil babasının ailesini takip ederler”.

II. AİLE BABASI EGEMENLİĞİ (*PATRIA POTESTAS*)

A. İÇERİĞİ

Roma Hukuku’nda aile kurumu ve baba egemenliği arasında sıkı bir ilişki vardır^[31]. Aile babası, Roma ailesinin lideri olup aileye dahil bireyler ve mallar üzerinde egemenliğe sahipti. Roma ailesinde özel hukuk bakımından kişi sayılan ve hak ehliyetine sahip bulunan tek kişi aile babasıydı^[32]. Aile

[30] Koschaker/Ayiter, s. 85.

[31] Berki, s. 141.

[32] Güneş Ceylan, s. 33; Karadeniz Çelebican, s. 160; Oğuzoğlu, s. 81.

Hak ehliyetine sahip olanlara kişi adı verilir. Bu bağlamda kişi hak ehliyetine sahip olan varlıktır. Günümüzde tam ve sağ doğmakla hak ehliyetine sahip olunmaktadır. Roma Hukuku’nda ise hak ehliyetine sahip olmak için tam ve sağ doğum yeterli görülmemekte; özgürlük (*status libertatis*), vatandaşlık (*status civitatis*) ve aile durumları (*status familiae*) bakımından gerekli şartları taşımak aranmaktaydı. Bu bağlamda, Roma Hukuku’nda hak ehliyetine sahip olabilenler, özgür Roma vatandaşı

babasının aile bireyleri üzerindeki egemenliği *potestas*, kadınlar üzerindeki egemenliği *manus*, köle ve şeyler üzerindeki egemenliği ise *dominium* olarak ifade edilmekteydi^[33]. Bu durumun *Digesta*'da yer alan çeşitli metinlerde ele alındığı görülmektedir:

D.50.16.195.1 Ulpianus: “*Familiae*” *appellatio qualiter accipiat, videamus. Et quidem varie accepta est: nam et in res et in personas deducitur. In res, ut puta in lege duodecim tabularum his verbis “adgnatus proximus familiam habeto”. Ad personas autem refertur familiae significatio ita, cum de patrono et liberto loquitur lex: “ex ea familia”, inquit, in eam familiam...*”

D.50.16.195.1 Ulpianus: “Aile” kelimesinin nasıl kullanıldığına bakacak olursak hem mallara hem de kişilere yönelik çeşitli şekillerde

---

olan ve baba egemenliği altında bulunmayan kimselerdir. Hak ehliyetine sahip olan kişilerin *status*'larında değişiklik olduğu zaman, bu, doğrudan hak ehliyetini dolayısıyla hukukun kişi olarak tanınmalarını da etkilerdi. Hak ehliyetini en çok kısıtlayan değişiklik özgürlük durumuna ilişkinci ve Roma Hukuku'nda bu durum *capitis deminutio maxima* olarak ifade edilirdi. Vatandaşlık durumundaki değişiklik *capitis deminutio media* olarak ifade edilirken, aile durumundaki değişiklik hak ehliyetini en az etkilediği için *capitis deminutio minima* olarak adlandırılmıştı. Romalılar hak ehliyetine sahip olanların söz konusu ehliyet durumlarında bir değişiklik olursa, bu kimseleri ölmüş gibi değerlendirirlerdi. Dolayısıyla statülerinde değişiklik olan kişilerin fiziki varlığı ortadan kalkmadığı halde, şahsiyeti kısmen ya da tamamen ortadan kalkmış olurdu (**Karadeniz Çelebican**, 2014, s. 128 vd.; **Kaser**, s. 123; **Kaser/Knütel**, s. 79; **Rado, Türkan:** Roma Hukuku Dersleri Borçlar Hukuku, İstanbul 1997, s. 156; **Sohm, R.:** The Institutes: A Text-Book of the History and System of Roman Private Law, Çev. J. C. Ledlie, Florida 1994, s. 164 vd. Benzer ifadeler için bakınız D.4.5.11).

[33] **Di Marzo**, s. 138.

Aile hukukunda aile evlatları ve kölelerin aile babası ve efendilerle olan ilişkileri konusunda *mandatum* teriminin kullanıldığı da görülmektedir. Çünkü Roma Hukuku'nda özellikle Cumhuriyet Dönemi'nde aile babasının, ailedeki tek yasal güç olarak kabul edilmesinin bir sonucu olarak aile evlatları ve köleler kişi sayılmadıklarından malvarlığına sahip olamaz ve davalardan yararlanmazdı. Eski Hukuk Dönemi'nde aile babaları, onların hukukî işlemlerinden doğan borçlardan bile sorumlu değildi. Bu durum bu kimseleri ticarî hayattan uzaklaştırmış ve sonucunda hukukî işlemlerden sorumluluğa ilişkin ek davalar (*actiones adiecticiae qualitatis*) kabul edilmiştir. Efendi ve aile babasının bu davalardan doğan sorumluluğu, Roma Hukuku'na ilişkin kaynaklarda vekâlet ilişkisine benzetilmiştir (**Sayın Korkmaz, S. Bengi:** Roma Hukuku'nda Vekalet Sözleşmesi, Ankara 2014, s. 21vd.; **Watson, Alan:** Contract of Mandate in Roman Law, London 1961 [Mandate], s. 4 vd.).

kullanıldığı anlaşılmaktadır; 12 Levha Kanunu'nda ifade edildiği gibi mallara ilişkin olarak “aile babasının malvarlığı üzerindeki egemenliğini” ifade eder. Aynı kanuna göre kişilere ilişkin olarak “aile” kelimesi, onun o aileden olan özgür kişiler üzerindeki egemenliğini de ifade eder...”

D.1.6.1.1 Gaius: “*Igitur in potestate sunt servi dominorum ...*”

D.1.6.1.1 Gaius: “Nitekim, köleler efendilerinin egemenliği altındadırlar...”

Roma Hukuku'na göre baba egemenliğinde bulunmayan özgür, erkek, Roma vatandaşları aile babası statüsünde olurlardı. Bu statü yaşa, evliliğe ve çocuk sahibi olmaya bağlı değildi^[34]. Yaş ile sınırlandırılmayan aile babası kavramı cinsiyet açısından sınırlandırılmış^[35] ve *maternal potestas* hem kültürel hem de hukukî açıdan uygun görülmemiştir^[36]. Dolayısıyla özgür Roma vatandaşı kadınlar aile babası statüsüne sahip olamazlardı. Aile babasının ölümünden sonra dahi bu hukukî egemenlik anneye geçmezdi^[37]. Bu durumun *Digesta*'da yer alan *Ulpianus*'a ait bir metinde ele alındığı görülmektedir:

D.50.16.195.2 Ulpianus: “...*Pater autem familias appellatur, qui in domo dominium habet...*”.

D.50.16.195.2 Ulpianus: “...Ev üzerinde egemenlik sahibi olana aile babası denir...”.

Özgür Roma vatandaşları *sui iuris* (başkasının egemenliğine tabi olmayanlar) ve *alieni iuris* (başkasının egemenliğine tabi olanlar) olmak üzere ikiye ayrılırdı. Bir aile babasının egemenliği altında yaşayan kölelerin haricindeki

[34] **Karadeniz Çelebican**, s. 154; **Schwarz, Andreas**: Roma Hukuku Dersleri, İstanbul 1956, s. 244; **Tahiroğlu/Erdoğan**, s. 144.

[35] **Emiroğlu**, s. 34.

Roma toplumunda aile hiçbir zaman anaerkil bir yapı olarak görülmediği için, “*mater familias*” (aile anası) hukuken imtiyazlı bir kavram olarak kabul edilmemiştir. Bu kavram hem *manus*'lu hem de *manus*'suz evlenmiş olan kadınların sadece sosyal konumlarını yüceltmek ve saygınlıklarını ifade etmek amacıyla kullanılmıştır (**Di Marzo**, s. 141; **Emiroğlu**, s. 34; **Gönenç**, s. 152; **Kaser/Knütel**, s. 77 vd.; **Schwarz**, s. 247).

[36] **Küçükgüngör**, Adoption, s. 90.

[37] **Gönenç**, s. 51.

herkes *aileni iuris* statüsündeydi^[38]. Hiç kimsenin egemenliği altında bulunmayan erkek ve kadınlar ise *sui iuris* statüsünde bulunurlardı^[39]. Dolayısıyla, Roma vatandaşı olan erkekler ya aile babası ya da aile evladı statüsündeydi. Aile babası ve aile evladı statülerinin yaşla bir ilgisi olmamakla birlikte, aile babası yaşadığı sürece veya onun egemenliğinden çıkarılmadıkça aile evladı olarak kalınırdı^[40]. Bu durum, çeşitli metinlerde ele alınmaktadır:

Gaius 1.48: “*Sequitur de iure personarum alia divisio. Nam quaedam personae sui iuris sunt, quaedam alieno iuri sunt subiectae*”.

Gaius 1.48: “Kişiler hukukunda bir ayırım bulunmaktadır. Bazı kişiler kendi hukukuna tabidir, bazıları ise başkasının hukukuna tabidirler”.

Iust. Ins. 1.8 pr.: “*Sequitur de iure personarum alia divisio. Nam quaedam personae sui iuris sunt, quaedam alieno iuri subiectae sunt: rursus earum quae alieno iuri subiectae sunt, aliae in potestate parentum, aliae in potestate dominorum sunt*”.

Iust. Ins. 1.8 pr.: “Şimdi, kişilere ilişkin hukukun yeni bir sınıflandırması gelmektedir. Bazı kişiler kendi hukuklarındandır (*sui iuris*), bazıları ise başkalarının hukukuna tabidirler: başkalarının hukukuna tabi olanların da (*alieni iuris*) bazıları üstsoylarının egemenliği (*patria potestas*) altında, diğerleri maliklerinin egemenliği (*dominica potestas*) altındadırlar^[41]”.

Aile babasının aile bireyleri üzerinde sahip olduğu egemenlik; öncelikle aile evlatlarının kişi varlıkları üzerinde etkili olmaktadır. Aile içinde tek *sui iuris* olan aile babasının, aile evlatları üzerinde çok geniş ve hümanist değerlerden uzak yetkileri bulunmaktaydı^[42]. Bu bağlamda aile babası aile

[38] Berki, s. 145; Kaser/Knütel, s. 77; Leage, s. 77.

Roma'da hukuken mal statüsünde görülen köleler, hakların sahibi değil konusu sayılırlardı (Karadeniz Çelebican, s. 128).

[39] Tahiroğlu/Erdoğan, s. 135.

Geçmişteki diğer toplumlarda olduğu gibi Roma'da da kadınlar ve erkekler eşit haklara sahip değillerdi. Bu durum kadınların fiil ehliyetini de etkilemiş; baba egemenliği altında olmayan kadınlara yaşlarına bakılmaksızın vasi (*tutor*) tayin edilmiş; kadınların tüm önemli hukukî işlemlerinde vasilerinin onayı (*auctoritas tutoris*) aranmıştır (Kaser, s. 68).

[40] Emiroğlu, s. 34.

[41] Metin ve çevirisi için bakınız *Iustinianus Institutiones* (Çev: Ziya Umur), İstanbul 1968, s. 30 vd.

[42] Honsell, s. 182; Koschaker/Ayiter, s. 326; Küçükgüngör, Adoption, s. 89.

evlatları üzerinde, yaşama ve ölümüne karar verme yetkisi^[43]; Roma sınırları içinde^[44] veya Tiber nehri ötesine *mancipatio* ile satma yetkisi; aile evlatlarının evlenmesine ve boşanmasına karar verme yetkisi; *emancipatio* ile aile evladını egemenlikten çıkarma yetkisi ve evlat edinme işlemlerini (*adoptio* ve *adrogatio*) yapma yetkisi olmak üzere başlıca beş yetkiye sahipti^[45]. Bu yetkiler 12 Levha Kanunu'nda da (*Lex Duodecim Tabularum*) yer almış ve aile evlatlarının hayatına hükmetme yetkisi (*ius vitae et necis*) olarak ifade edilmiştir^[46].

Aile babasının aile evlatlarının ekonomik ilişkileri üzerindeki etkileri incelendiğinde ise ailenin bütün malvarlığı üzerinde tek yetki sahibinin aile babası olduğu görülmektedir. Aile babası, ailenin mallarına ilişkin bütün hukukî işlemleri yapmaya yetkiliydi^[47]. Konuya ilişkin bir metne *Gaius*'un *Institutiones*'inde rastlanmaktadır:

[43] **Di Marzo**, s. 136; **Göneç**, s. 47; **Güneş Ceylan**, s. 40; **Honsell**, s. 182; **Roby, Henry John**: Roman Private Law in the Times of Cicero and of the Antonines (v.1), New Jersey 2000, s. 64; **Sütken**, s. 80.

[44] Bir aile babası borçtan kurtulmak veya gelir elde etmek amacıyla egemenliği altındaki kız ya da erkek evlatlarını başka kimselere satma yetkisine sahipti. Bununla birlikte, aile evladı Roma sınırları içinde veya Latin konfederasyonuna dahil devletlerde satıldığı takdirde köle haline gelmemekte, *mancipium* altına girmekteydi. *Iustinianus Dönemi*'nde bu usul ortadan kalkmıştır (**Emiroğlu**, s. 29).

Mancipium mülkiyet hakkını ifade eden eski bir terimdir. Daha sonraları, mülkiyet hakkı, *dominus* (efendi) kelimesinden türetilen *dominium* terimiyle ifade edilmiştir. *Mancipium*, mallar veya insanlar üzerindeki egemenliği ifade etmek için *manu capere* (el ile almak) kelimesinden türetilmiştir. Bu terimler mülkiyetin bir şey üzerindeki egemenlik yönünü gösterirler (**Di Marzo**, s. 216; **Honsell**, s. 182; **Umur, Ziya**: Roma Eşya Hukuku-Aynı Haklar, İstanbul 1983, s. 21 [Eşya Hukuku]; **Villey, Michel**: Roma Hukuku Güncelliği, Çev. Bülent Tahiroğlu, İstanbul 2003, s. 105).

[45] **Sütken**, s. 80.

[46] **Honsell**, s. 182; **Koschaker/Ayiter**, s. 326.

[47] **Karadeniz Çelebican**, s. 170.

Roma Hukuku'nda fiil ehliyeti şartlarını taşıyanlar geçerli hukuki işlemler yapabiliirdi. Hukuki işlemin tarafı, bir aile evladı ya da bir köle ise bu kişilerin sorumluluğunun yanında aile babası ya da efendinin de belli ölçülerde sorumluluğu doğardı. Aile babası veya efendi söz konusu işlem için izin veya icazet vermişse o hukuki işlemde doğan borçların tamamından sorumlu olurdu. Ayrıca ek davalara ilişkin şartların bulunduğu durumlarda da aile babası ve efendinin sorumluluğu söz konusu olurdu. Örneğin, bu kişiler aile babası veya efendi tarafından bir ticari işletmenin başına getirilmiş veya gemisine kaptan yapılmış ise aile babası veya efendi *peculium* veya

Gaius Ins. 2.87: “*Igitur quod liberi nostri, quos in potestate habemus, item quod serui nostri mancipio accipiunt uel ex traditione nanciscuntur siue quid stipulentur uel ex aliquolibet causa adquirunt, id nobis adquiritur: ipse enim, qui in potestate nostra est, nihil suum habere potest...*”

Gaius Ins. 2.87: “Egemenliğimiz altında bulunan evlatlarımız veya kölelerimiz tarafından *mancipatio* veya *traditio* yoluyla edinilen ya da *stipulatio* ile taahhüt ettirilen ve herhangi bir yolla edinilen şeyler bizim için kazanılmıştır. Çünkü egemenliğimiz altında bulunanlar kendileri için bir şey edinemezler...”

Aile babası ev içinde hâkim ve ev dışında malvarlığının tek malikiydi. Bu durum, kaynaklarda “her ev küçük bir devlettir” ifadesiyle değerlendirilmiştir^[48]. Ancak bu, antik Roma’ya ilişkin bir gerçekliğin ifadesidir; çünkü *Principatus* Dönemi’nde baba egemenliğine ilişkin yetkiler büyük ölçüde sınırlandırılmıştır^[49].

B. KURULMASI

Bir kimse üzerinde baba egemenliği kanundan veya hukukî işlemden doğabilirdi. Kanundan doğan baba egemenliği ya doğum ile ya da *legitimatio* olarak ifade edilen nesebin düzeltilmesi yoluyla olmaktadır. Hukukî işlem-den doğan baba egemenliği ise evlat edinme ve *manus*’un kurulması olmak üzere iki şekilde gerçekleşmekteydi^[50].

Baba egemenliğinin sona erme nedenleri ise aile babasının ölümü, *capitis deminutio*’ya uğraması, *emancipatio* ile aile evladının egemenlikten çıkarılması, aile evladının evlatlık verilmesi, *manus* altına girmiş olan kadının *manus*’tan çıkarılmasıdır. Ayrıca, *Iustinianus* Dönemi’nde babasından kötü

---

in rem verso oranında sorumlu olurdu (**Küçükgüngör, Erkan:** Roma Hukukunda Vedia Sözleşmesi (*Depositum*), Ankara 2002, s. 41 [*Depositum*]).

[48] **Di Marzo**, s. 135.

[49] **Akıncı, Şahin:** Roma Hukuku Dersleri, Konya 2003, s. 182; **Güneş Ceylan**, s. 40; **Küçükgüngör**, Adoption, s. 91; **Lee, R. W.:** The Elements of Roman Law with a Translation of the Institutes of Justinian, London 1956, s. 105.

[50] **Di Marzo**, s. 138; **Günel**, s. 28; **Kaser**, s. 61; **Leage**, s. 80; **Roby**, s. 57.

TMK 282. maddesi uyarınca, “çocuk ile ana arasında soybağı doğumla kurulur. Çocuk ile baba arasında soybağı, ana ile evlilik, tanıma veya hâkim hükmüyle kurulur. Soybağı ayrıca evlat edinme yoluyla da kurulur”.

muamele gören çocuğun üzerindeki egemenliğin imparatorun iradesi ile (*per rescriptum principis*) sona erdirileceği hükme bağlanmıştır^[51].

1. KANUNDAN DOĞAN BABA EGEMENLİĞİ

Roma Hukuku'nda kanundan doğan baba egemenliği doğum esasına dayanırdı. Bu bağlamda, *Ius Civile*'ye göre geçerli bir evliliğin meydana gelmesinden itibaren yüz seksen gün sonra ve sona ermesinden itibaren üç yüz gün içinde doğmuş olan çocuklar evlilik içi sayılır ve *ipso iure*^[52] bir diğer ifadeyle başka bir işleme gerek olmaksızın babanın egemenliği altına girerlerdi. Bu durum “baba; evliliğin baba olarak tanıdığı kimsedir” (*pater est quem nuptiae demonstrant*) karinesi ile ifade edilirdi^[53]. Roma Hukuku'nda kabul edilen bu karine modern hukukları da etkilemiş ve TMK 287. maddesinde yer alan “evlenmeden başlayarak en az yüz seksen gün geçtikten sonra ve evliliğin sona ermesinden başlayarak en fazla üç yüz gün içinde doğan çocuk evlilik içinde ana rahmine düşmüş sayılır” hükmünün de temelini oluşturmuştur.

Ius Civile'ye göre geçerli bir evliliğin bulunmadığı durumlarda ise çocuğun baba ile herhangi bir hukukî bağı olmamakla birlikte, çocuk babanın veya onun tabi olduğu aile babasının egemenliği altına giremezdi. Bu nedenle o ailenin mirasçısı olamazdı. Evlilik dışı sayılan bu çocuk annenin durumunu takip ederdi^[54]. Bunun yanı sıra, doğumun sayım (*census*) sırasında

[51] **Honig**, s. 187; **Honsell**, s. 184; **Karadeniz Çelebican**, s. 166 vd.; **Kaser**, s. 61; **Küçükgüngör**, Adoption, s. 107; **Leage**, s. 80 vd.; **Nicholas**, s. 79 vd.; **Tahiroğlu/Erdoğan**, s. 148 vd.

[52] Roma Hukuku'na ilişkin kaynaklarda; evlilik içi doğmuş bir çocuğun egemenlik altına girmesi için doğumun ardından yeni doğanın babası ya da babası egemenlik altında ise onun tabi olduğu aile babası tarafından ebenin bıraktığı yerden alınarak havaya kaldırılmış olmasının (*tollere liberum*) egemenliğe kabul edildiğine dair bir tanıma ritüeli olduğuna ilişkin bilgiler yer almaktadır. Bu ritüelin Roma ailesinin gelenekselliğinden kaynaklandığı ifade edilmektedir (**Gönenç**, s. 46; **Günveren, Güzide Burcu**: Roma Hukukunda Evlat Edinme (*Adoptio*), Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2013, s. 8; **İpek, Nurcan**: “Arkaik ve Klasik Dönem Roma Ailesinde Çocuk ve Yeni Doğan Bebeğin Terk Edilmesi Meselesi”; MÜHF-HAD, C. 23, S. 2, ss. 295-359; s. 324 [Roma Ailesi]; **Kayak**, s. 264).

[53] **Güneş Ceylan**, s. 38; **Kaser/Knütel**, s. 80 vd.; **Koschaker/Ayiter**, s. 329; **Nicholas**, s. 76 vd.; **Tahiroğlu/Erdoğan**, s. 146 vd.

[54] **Gönenç**, s. 46 vd.; **Güneş Ceylan**, s. 38; **Honig, Richard**: Roma Hukuku Dersleri, Çev. Şemseddin Talip, 1935, s. 185; **Küçükgüngör**, Adoption, s. 94.

censor'a^[55] bildirilmesi gerekirdi^[56]. Baba egemenliğinin doğum esasına bağlı olarak kurulması çeşitli metinlerde ifade edilmektedir:

Iust.Ins. 1.9.pr.-3: “*In potestate nostra sunt liberi nostri, quos ex iustis nuptiis procreaverimus. Nuptiae autem sive matrimonium est viri et mulieris coniunctio, individuum consuetudinem vitae continens. Ius autem potestatis quod in liberos habemus proprium est civium Romanorum: nulli enim alii sunt homines qui talem in liberos habeant potestatem qualem nos habemus. Qui igitur ex te et uxore tua nascitur, in tua potestate est: item qui ex filio tuo et uxore eius nascitur, id est nepos tuus et neptis, aequae in tua sunt potestate, et pronepos et proneptis et deinceps ceteri. qui tamen ex filia tua nascitur, in tua potestate non est, sed in patris eius*”.

Iust.Ins. 1.9.pr.-3: “Geçerli bir evlilikten (*iustae nuptiae*) doğan çocuklarımız egemenliğimiz (*potestas*) altındadırlar. Evlenme (*nuptiae* veya *matrimonium*), kadın ile kocanın bölünmez bir hayat iştiraki içinde birleşmesidir. Çocuklar üzerinde sahip olduğumuz egemenlik hakkı Roma vatandaşlarına özgüdür; hakikaten diğer insanlar, bizim çocuklarımız üzerinde sahip olduğumuz gibi bir egemenliğe sahip değildirler. Senden ve karından doğan kimse senin egemenliğinin altındadır: Aynı şekilde, oğlundan ve onun karısından doğan kimse de yani kız veya erkek torunun da senin egemenliğinin altındadır; torunun oğlu veya kızı da böyledir. Buna karşılık, kızından doğan kimse senin değil, kendi babasının egemenliği altındadır^[57]”.

Evlilikten itibaren yüz seksen günden önce ve boşanmadan itibaren üç yüz gün sonra doğan çocuğu tanınması için kadın tarafından babaya *actio de partu agnoscendo* olarak ifade edilen *praetor* davası açılarak çocuğun tanınması talep edilebilirdi. Daha sonra *Senatus Consultum Plancianum* ile *praetor* tarafından kadına tanınan bu davada; üzerinde babalık karinesi bulunan kişinin hangi şartlarda çocuğun kendisine ait olmadığını iddia edebileceği hükme bağlanmıştır (**Küçükgüngör**, *Adoption*, s. 93 vd.; **Umur, Ziya**: *Roma Hukuku Lügatı*, İstanbul 1975, s. 5 vd. [Lügat]).

[55] *Censor*; M.Ö. 443 yılında kurulmuş olan bir *magistra*'lıktır. *Censor*'lar beş senede bir seçilmekle birlikte, Roma vatandaşlarının sayımını yapmak ve vatandaşların malvarlığının değerini takdir ederek bu bilgilere ilişkin listeyi on sekiz ayda hazırlamakla görevlilerdi (**Söğütlü Erişgin, Özlem**: *Roma Kamu Hukukuna Giriş*, Ankara 2017, s. 97 [Kamu Hukuku]).

[56] **Tahiroğlu/Erdoğan**, s. 147.

[57] Metin ve çevirisi için bakınız *Iustinianus Institutiones*, s. 32 vd.

Gaius Ins. 1.55: “*Item in potestate nostra sunt liberi nostri, quos iustis nuptiis procreavimus. Quod ius proprium civium Romanorum est (fere enim nulli alii sunt homines, qui talem in filios suos habent potestatem, qualem nos habemus) ...*”

Gaius Ins. 1.55: “Geçerli bir evlilikten (*iustae nuptiae*) doğan çocuklarımız egemenliğimiz (*potestas*) altındadırlar. Bu hak Roma vatandaşlarına özgüdür. (Bizim çocuklarımız üzerinde sahip olduğumuz egemenliğe benzer bir egemenliğe sahip başka kimse yoktur) ...”

D.2.4.5 Paulus: “...*Pater vero is est, quem nuptiae demonstrant*”.

D.2.4.5 Paulus: “...Baba evlilikle belirlenen kişidir”.

D.1.5.19 Celsus: “*Cum legitimae nuptiae factae sint, patrem liberi sequuntur: volgo quaesitus matrem sequitur*”.

D.1.5.19 Celsus: “Geçerli bir evlilikten doğan çocuklar babanın durumunu takip ederler, ancak evlilik dışı ilişkiden doğanlar annenin durumunu takip ederler”.

Kanundan doğan baba egemenliğinin kurulmasına ilişkin bir diğer durum ise *legitimatio*'dur. Nesebin düzeltilmesini ifade eden *legitimatio* Klasik Hukuk Dönemi'nde bulunmayan ve Klasik Sonrası Hukuk Dönemi ile ortaya çıkmış bir hukukî imkandır. *Concubinatus*'tan^[58] doğan çocukların nesebinin düzeltilmesi için düzenlenmiş bulunan *legitimatio* işlemi üç şekilde yapılmaktaydı^[59]: Bunlar; anne ve babanın sonradan evlenmesiyle nesebin düzeltilmesi (*legitimatio per matrimonium subsuequens*), imparator *rescriptum*'ları ile nesebin düzeltilmesi (*legitimatio per rescriptum principis*) ve *decurion* olmakla nesebin düzeltilmesi (*legitimatio per obligatio in curi*) olarak sayılabilir. Roma Hukuku'na ilişkin kaynaklar incelendiğinde hâkim hükmü ile nesebin düzeltilmesi imkânının bulunmadığı görülmektedir^[60].

[58] Roma Hukuku'nda evlilik olarak kabul edilmeyen birleşmeler *concubinatus* olarak ifade edilirdi. *Concubinatus; Ius Civile*'ye göre geçerli bir evlilik olmadığı için hukukî sonuçlar doğurmamakla birlikte, alelade bir evlilik dışı yaşamının sebep olduğu cezalara sebebiyet vermeyen, kadınla erkeğin devamlı olarak birlikte yaşamaları halidir (**Umur**, Lügat, s. 42).

[59] **Yıldız, Sevil:** Roma Hukukunda Soybağı Kurulmamış Çocuğun Hukuki Durumu, Ankara 2020, s. 129-134.

[60] **Berki**, s. 155 vd.; **Honig**, s. 185; **Küçükgüngör**, Adoption, s. 93; **Leage**, s. 81 vd.

Roma Hukuku'nda evlenme ile nesebin düzeltilmesinin tarihsel gelişimi incelendiğinde öncelikle İmparator *Constantinus* tarafından kendi döneminde (M.S. 306-337) *concupinatus* içinde doğmuş ve evlilik dışı sayılan çocukların, anne ve babanın sonradan evlenmesiyle evlilik içi çocuk haline geleceklerinin hükme bağlandığı görülmektedir^[61]. Ancak bu şekilde nesebin düzeltilmesi imkânı sadece doğuştan özgür bir kadının *concupinatus* içinde doğmuş çocukları için tanınmaktaydı^[62].

İmparator *Anastasios* döneminde de (491-518) evlenme ile nesebin düzeltilmesi kabul edilmiş olup, 529 yılında *Iustinianus* döneminde yasallaşmıştır^[63].

İmparator *Theodosius* II döneminde (408-450) ise mali idare politikasından doğan bir düzenleme ile nesebin düzeltilmesi mümkün kılınmıştır. Bu bağlamda, babanın evlilik dışında doğan çocuğunu *decurion*^[64] olarak vererek vergilerin tahsilinde görevlendirilmesi şartı ile nesebinin düzeltilmesi hükme bağlanmıştır. Ancak bu usulde çocuk sadece babasına karşı sahih nesepli olmakla birlikte, babasının hısımları ile arasındaki ilişki gayri sahih nesep esasına dayanırdı^[65].

Iustinianus Dönemi'nde evlenme ile nesebin düzeleceği yasal düzenlemeye kavuşturulmuş olup, ayrıca M.S. 538 yılında bir emirname ile çocuğun annesi ve babasının evlenmesi imkânsız ise babanın talebi ve imparatorun *rescriptum*'u ile çocuğun nesebinin düzeltilebileceği de kabul edilmiştir^[66]. *Iustinianus* Dönemi'nde *legitimatio* için belli şartlar öngörülmüş ve bu şartlar mevcut olmadığı sürece anne ve baba sonradan evlenseler bile çocuğun nesebinin gayri sahih olarak kalmaya devam edeceği hükme bağlanmıştır.

[61] **Berki**, s. 155 vd.

[62] **Serim, Gökçe**: Roma İmparatorluk Döneminde Aile Hukukuna İlişkin Düzenlemeler, Ankara 2018, s. 101-103.

[63] **Berki**, s. 155 vd.

[64] *Decurion*'lar Klasik Sonrası Hukuk Dönemi'nde Roma'ya tabi şehirlerin *curia*'larına dahil azalarından oluşan ve vergi tahsili ile görevli asilzade sınıfıdır. Bu sınıfın görevlerini yerine getirmek için malvarlıklarını teminat olarak göstermek gibi ağır mükellefiyetleri olması sebebiyle zamanla bu göreve az sayıda kişi talip olmaya başlamış ve vergi tahsilatı aksamıştır. Bu nedenle M.S. 4. yüzyıldan itibaren *decurio*'luk zorunlu ve babadan oğula geçen bir görev haline getirilmiştir (**Umur**, Lügat, s. 55).

[65] **Berki**, s. 156.

[66] **Honig**, s. 185; **Tahiroğlu/Erdoğan**, s. 148.

Söz konusu şartlar; anne ve baba arasında gebelik anında meşru bir evlenmenin hukuken mümkün olmaması ve mümeyyiz çocuğun *legitimatio*'ya rıza göstermesidir^[67].

2. HUKUKÎ İŞLEMDEN DOĞAN BABA EGEMENLİĞİ

Hukukî işlem den doğan baba egemenliği, evlat edinme ve *manus*'un kurulması olmak üzere iki şekilde gerçekleşmekteydi^[68]. Çalışmanın ilerleyen bölümünde ayrıntılı olarak inceleneceği üzere evlat edinme ile aileye yabancı olanların hukukî işlem yoluyla aile içine alınması ve bu yolla aile evlatları üzerinde egemenliğin kurulması söz konusudur^[69]. *Manus* ise evli kadınlar üzerinde kurulan egemenliği ifade etmektedir^[70]. Roma Hukuku'na ilişkin kaynaklarda *manus*'a bir nevi evlat edinme gözüyle bakılabileceğine ilişkin ifadeler yer almaktadır^[71]. Bu nedenle *manus*, hukukî işlem den doğan baba egemenliği içerisinde ele alınmaktadır.

Ius Civile'ye göre Roma ailesi, aynı baba egemenliğinde bulunan kimse-lerden oluşmakta ve evli kadının aileye dahil olması kocasının ya da kocası bir aile babasının egemenliği altında ise kocasının tabi olduğu aile babasının egemenliği altına girmesiyle mümkün olmaktadır^[72]. Bu bağlamda, evlenme ve *manus* altına girme birbirinden farklı hukukî kurumlardı. Kadın evlenme ile doğrudan *manus* altına girmemekte, bu hukukî işlemin şekil şartları bulunmaktaydı^[73]. Bu bağlamda *manus*, *conventio in manum* işlemlerinden birinin yapılmasıyla kurulurdu^[74]. *Conventio in manum*, sadece evlenen kadınlar için yapılabilen bir işlemdi^[75] ve 12 Levha Kanunu'nda düzenlenmiş

[67] Berkî, s. 155 vd.; Oğuzoğlu, s. 108.

[68] Di Marzo, s. 138.

[69] İpek, s. 181; Tahiroğlu/Erdoğan, s. 14

[70] Gönenç, s. 60; Tahiroğlu/Erdoğan, s. 143; Watson, s. 15 vd.

[71] Ayiter, s. 8.

[72] Emiroğlu, s. 38.

[73] Güneş Ceylan, s. 44.

[74] Umur, 1975, s. 132; Umur, 1999, s. 172; Watson, s. 20.

[75] Roma Hukuku'na ilişkin kaynaklarda; *manus*'lu evliliklerde evlenme ve *manus* işleminin yapılmasının arasındaki sürenin bir yılı geçmediğine ilişkin bilgiler yer almakta ve bu durum bir yıl beraber oturma sonucu evli kadının *usus* yoluyla kocasının *manus*'u altına girmesi ile açıklanmaktadır. Dolayısıyla, *usus*'un geçerli olduğu dönemlerde, Roma'da en fazla bir yıllık bir süre sonunda, bütün evli kadınlar *manus* altına girerlerdi (Villers, Robert: "Roma Hukukunda Cumhuriyet Devri

olan *usus*, *coemptio* veya *conferratio* ile gerçekleşmekteydi^[76]. Konuya ilişkin metinlere *Gaius*'un *Institutiones*'inde rastlanmaktadır:

Gaius Ins. 1. 109: “*Sed in potestate quidem et masculi et feminae esse solent; in manum autem feminae tantum conveniunt*”.

Gaius Ins. 1. 109: “Hem kadınlar hem de erkekler bir başkasının egemenliği altında bulunabilirler; ama sadece kadınlar *manus* altına girerler”.

Gaius Ins. 1.110: “*Olim itaque tribus modis in manum conveniebant: usu, farreo, coemptione*”.

Gaius Ins. 1.110: “*Conventio in manum; usus, conferratio ve coemptio* olarak üç farklı usulle yapılır”.

Usus, bir yıl süreyle kocasıyla aynı evde yaşayan kadının; kocasının veya onun aile babasının egemenliği altına girmesini sağlayan *manus* usulü olmakla birlikte^[77], bu usulün Klasik Hukuk Dönemi'nde ortadan kalktığı ifade edilmektedir^[78]. *Usus*'un uygulandığı dönemlerde *manus* altına girmek istemeyen kadınlar için 12 Levha Kanunu'nda bir yıllık sürenin kesintisiz olması gerektiği hükme bağlanmış olup, bir yıl içinde üç gece evde bulunmayan kadın üzerinde *usus*'a dayanarak *manus*'un kurulamayacağı düzenlenmiştir^[79].

Evlenen kadının kocasının egemenliği altına girmesini sağlayan bir diğer işlem olan *coemptio* ile *pater familias* kızını farazî bir satış sözleşmesi ile müstakbel kocasına satar ve *mancipatio* ile mülkiyetini naklederdi^[80].

Conferratio işlemi ise on tanığın huzurunda ve *pontifex maximus* (başrahip) ile *flamen dialis* (Jüppiter rahibi) tarafından yönetilen, *farreo* olarak ifade edilen dinsel bir merasimle ve belirli sözler söylenerek *panis farreus* olarak isimlendirilen ekmeğin eşler arasında paylaşılması ile gerçekleşirdi^[81].

Sonuna Kadar Kadının Hukuki Durumu”, Çev. Bülent Tahiroğlu, İÜHFİM, 1974, C. 39, ss. 427-438; s. 429).

[76] **Emiroğlu**, s. 39.

[77] **Söğütlü Erişgin**. s. 3; **Watson**, s. 15.

[78] **Villers**, s. 429.

[79] **Nicholas**, s. 83.

[80] **Söğütlü Erişgin**. s. 3.

[81] **Buckland**, s. 118 vd.; **Güneş Ceylan**, s. 44; **Jörs, Paul/Kunkel, Wolfgang/Wenger, Leopold (neu bearb. Honsell, Heinrich/Mayer-Mali, Theo/Selb, Walter):**

Geleneksel Roma evliliğinde kadın genelde *manus* altında olmakla birlikte, *manus* kurulmadan da evlenme^[82] imkânı vardı^[83]. Bu bağlamda, evlilikler *manus*'lu (*cum manu*) ya da *manus*'suz (*sine manu*) olarak yapılabilmekteydi^[84]. Evli kadının üzerinde *manus*'un kurulmasıyla birlikte onun kendi ailesiyle olan *agnatio* hısımlığı ve bu hısımlığa dayanan hak ve yükümlülükleri sona ermekteydi. Dolayısıyla, *manus*'un kurulmasından sonra kadın bütün hukukî sonuçlarıyla kocasının ailesine katılmış olurdu. Eğer evlenen kadın *sui iuris* ise *manus*'un kurulmasıyla *alieni iuris* olurdu^[85] ve varsa malvarlığı kocasına, kocası egemenlik altında ise aile babasına intikal ederdi^[86]. *Manus* için gerekli işlemler yapılmamışsa kadının kendi ailesiyle *agnatio* hısımlığı devam eder, kocası ve kocasının ailesiyle *agnatio* hısımlığı kurulamazdı. Evlenen kadın *sui iuris* ise *manus* işlemleri yapılmadığı takdirde *sui iuris* olarak kalırdı. Klasik Hukuk Dönemi'nden itibaren *Ius Gentium*'un etkisiyle *manus*'lu evlenmelerin giderek azaldığı ifade edilmektedir^[87].

III. EVLAT EDİNMENİN USULLERİ VE ŞARTLARI

Evlat edinme, baba egemenliğine girmenin hukukî işleme dayandığı durumlardan biridir. Bu anlamda evlat edinme sadece Roma Hukuku'nda değil, bütün eski hukuklarda modern hukuklarla mukayese edilemeyecek kadar önemli bir rol oynardı. Evlat edinme işlemi eski toplumlarda ailenin

---

Römisches Recht, New York 1987, s. 394; **Söğütlü Erişgin**, s. 3.

[82] Roma Hukuku'nda evlilik rızai bir sözleşmeyle meydana gelen ve sadece şartları sağlayan Roma vatandaşları arasında yapılan bir hukukî işlem. Tarafların karşılıklı olarak bu yöndeki iradelerini beyan etmeleri yeterli görülmüştü. Ayrıca bir merasim aranmamaktaydı. Bir arada yaşama niyeti ve toplum içerisinde karı koca olarak görülmek ise evliliğin varlığı için aranan unsurlardı. Bu karine *consensus* olarak da ifade edilir ve *consensus*'un sona ermesiyle evlilik de sona ererdi. Burada ifade edilen *consensus* Klasik Hukuk Dönemi'ndeki durumdur. *Iustinianus* Dönemi'nde ise *consensus* evlilik sözleşmesinin yapıldığı anda aranan bir olgu manasında kullanılmıştır (**Ayiter, Kudret**: Klasik Roma Hukuku'nda Dosun Tesisi, Ankara 1958, s. 6 vd. [Dos]).

[83] **Söğütlü Erişgin**, s. 3 vd.

[84] **Güneş Ceylan**, s. 45; **Rado Basman, Türkan**: "Eski Roma Hukukunda Bazı Evlenme Şekilleri", İÜHF, C. 8, S. 3-4, ss. 530-544, s. 537.

[85] **Söğütlü Erişgin**, s. 3 vd.

[86] **Umur**, 1999, s. 172; **Watson**, s. 20.

[87] **Buckland, W.W.**: A Text-Book of Roman Law from Augustus to Justinian, Cambridge 1921 s. 121; **Tahiroğlu/Erdoğan**, s. 143.

devam etmesi^[88] ve ailenin yok olma tehlikesinin ortadan kaldırılması fikrini temsil ederdi^[89]. Bu yolla aileye yabancı bir kimse katılır ve diğer aile evlatları gibi aile babasına tabi olurdu^[90]. Roma Hukuku kaynaklarında, aile evlatlarından erkek iseler *filius familias*, kız iseler *filia familia* olarak söz edildiği görülmekle birlikte, bunların hangi yolla aile babasının egemenliği altına girdiklerinin tespitine ilişkin ifadeler rastlanmamaktadır. Bu bağlamda, doğumla ya da evlat edinme ile Roma ailesine dahil olanları birbirinden ayırmak için farklı tabirlerin kullanılmadığı görülmektedir^[91].

Roma Hukuku'nda evlat edinmenin farklı usulleri bulunmakta ve evlat edinilecek kimsenin statüsü uygulanacak usulü belirlemektedir. Bu bağlamda, evlat edinilen kimse bir aile evladı olabileceği gibi kendisi de aile babası olabilirdi. İlk durumda yapılan evlat edinme işlemi *adoptio* olarak ifade edilirken, ikinci durumda yapılan işlem ise *adrogatio* olarak ifade edilirdi^[92]. Her usulün kendine özgü bir takım maddî ve şeklî şartları bulunurdu. Bu durum *Digesta*'da belirtilmektedir:

D.1.7.1.1 Modestinus: “*Quod adoptionis nomen est quidem generale, in duas autem species dividitur, quarum altera adoptio similiter dicitur, altera adrogatio. adoptantur filii familias, adrogantur qui sui iuris sunt*”.

D.1.7.1.1 Modestinus: “Evlat edinme biri aynı şekilde ifade edilen *adoptio* ve diğeri *adrogatio* olmak üzere iki farklı usulü içeren genel anlamda bir terimdir. Aile evlatları *adoptio* ile, *sui iuris*'ler *adrogatio* ile evlat edinilirler”.

A. ADOPTIO

Adoptio; aile babasının egemenliği altındaki bir kimsenin başka bir aile babası tarafından evlat olarak kabulünü ifade eden bir kavramdır^[93]. Bu bağlamda bir *alieni iuris* başka bir aile babasının egemenliğine girmektedir. Aile evladı statüsünde olan bir kimsenin bir nevi aile değiştirmesidir^[94]. Aile

[88] Ayiter, s. 46.

[89] İpek, s. 181.

[90] Akıncı, s. 182; Oğuzoğlu, s. 107.

[91] İpek, s. 182.

[92] Akıncı, s. 182; Honig, s. 185; Leage, s. 82 vd.; Oğuzoğlu, s. 107; Roby, s. 58.

[93] Emiroğlu, s. 37; Koschaker/Ayiter, s. 332; Leage, s. 82.

[94] Nicholas, s. 77; Oğuzoğlu, s. 110.

babası bu işlem ile aileye yabancı bir kimseyi aile evladı yapmaktadır. Bu işlemde evlat edinilen bir aile evladı olduğu için *status*'unda bir değişiklik olmamakla birlikte^[95], kendi ailesiyle olan *agnatio* hısımlığı ve bu hısımlığa dayanan hak ve yükümlülükleri sona ermekteydi^[96]. Bu işlemden sonra yeni ailesinin soy ismini ve unvanını alarak miras hakkına sahip olmaktadır^[97]. Roma toplumunda *adoptio* ile genellikle aile babaları hısımlarının çocuklarını evlat edinmiş ve miraslarının yabancı bir kişiye bölünmesini istememişlerdir^[98]. Bu şekilde evlat edinme, doğal üreme oranındaki düşüklüğü telafi etmek^[99]; ailenin ismini devam ettirmek; gelirini arttırmak; savunmasını sağlamak gibi çeşitli amaçlarla yapılmaktaydı^[100]. M.S. 2. yüzyıldan itibaren ise imparatorların kendilerine uygun bir ardıl belirlemek amacıyla *adoptio* usulüne başvurduğu ifade edilmektedir^[101].

Evlat edinilen kimse diğer evlatlarla aynı statüde görülür ve evlat edinilenler ile aile babasının kendi çocukları arasında bir fark bulunmazdı^[102]. Bu hukuksal durum kaynaklarda, sadece doğanın değil, evlat edinmenin de aile evladı olmayı sağlaması olarak açıklanmaktadır^[103]. Bunun yanı sıra *adoptio* usulünde maddî ve şeklî olmak üzere birtakım şartlar aranmaktaydı. Evlat edinmeye ilişkin bu hükümler çeşitli metinlerde ele alınmaktadır:

Gaius Ins. 1.1.97: “*Non solum tamen naturales liberi secundum ea, quae diximus, in potestate nostra sunt, verum et hi, quos adoptamus*”.

Gaius Ins. 1.1.97: “Belirtmiş olduğumuz gibi, sadece öz çocuklarımız değil, aynı zamanda evlat edindiğimiz çocuklar da egemenliğimiz altındadırlar”.

[95] **Umur, Ziya:** Roma Hukuku Ders Notları, İstanbul 1999, s. 170.

[96] **Söğütlü Erişgin,** s. 3 vd.

[97] **Güneş Ceylan,** s. 42; **Nicholas,** s. 78.

TMK 314. maddesi uyarınca “ana ve babaya ait olan haklar ve yükümlülükler evlat edinene geçer. Evlatlık, evlat edinenin mirasçısı olur. Evlatlık küçük ise evlat edinenin soy ismini alır. Evlat edinen isterse çocuğa yeni bir isim verebilir. Ergin olan evlatlık, evlat edinilme sırasında dilerse evlat edinenin soy ismini alabilir”.

[98] **Lindsay, Hugh:** Adoption in the Roman World, Cambridge 2009, s. 4.

[99] **İpek,** s. 181.

[100] **Di Marzo,** s. 138.

[101] **İpek,** s. 181.

[102] **Güneş Ceylan,** s. 42; **Lee,** s. 106.

[103] **Tahiroğlu/Erdoğan,** s. 148.

D.1.7.1 pr. Modestinus: “*Filios familias non solum natura, verum et adoptiones faciunt*”.

D.1.7.1 pr. Modestinus: “Sadece doğa değil aynı zamanda evlat edinme de aile evladı olmayı sağlamaktadır”.

1. ADOPTIO’NUN MADDÎ ŞARTLARI

Roma Hukuku’nda *adoptio* usulü ile evlat edinmenin maddî şartları incelendiğinde öncelikle *Ius Civile*’ye göre bu hakkın aile babası statüsünde bulunan kişilere tanınmış olduğu ve sadece aile babalarının evlat edinme yoluyla aileye yabancı bir kimseyi kabul etme imkânının bulunduğu anlaşılmaktadır^[104]. Bir diğer ifadeyle, sadece *sui iuris* erkekler aile babası olabildikleri için kadınlar evlat edinemezdi^[105]. Bunun yanı sıra, aile babasının evli ya da bekar olması konusunda evlat edinme açısından bir fark bulunmazdı. Bu bağlamda bekarlar da evlat edinebilirdi^[106]. Bu konu *Digesta*’da yer alan bir metinde ifade edilmektedir:

D.1.7.30 Paulus: “*Et qui uxores non habent filios adoptare possunt*”.

D.1.7.30 Paulus: “Bekarlar da evlat edinebilirler”.

Klasik Sonrası Hukuk Dönemi ile bu yaklaşım değişmiş, belli şartların bulunması durumunda kadınların da evlat edinmesi kabul edilmiştir. İmparator *Diocletianus*, çocukları ölmüş bir kadının evlat edinebileceğini kabul etmiş, ancak baba egemenliğine sahip olamayacağını hükme bağlamıştır. Dolayısıyla evlat eski egemenliğinde kalırdı^[107]. *Iustinianus* Dönemi’nde de bu yaklaşımın varlığını koruduğu ve imparatorun izni ile çocuklarını kaybetmiş kadınların üzüntülerini hafifletmek amacıyla, evlat edinilenin aileye dahil olmadan yalnız evlat edinen kadın açısından evlat durumuna girmesi esasının bulunduğu görülmektedir^[108]. Bu konu çeşitli metinlerde ele alınmaktadır:

[104] **Di Marzo**, s. 138.

[105] **Emiroğlu**, s. 38.

[106] **Buckland**, s. 123; **Di Marzo**, s. 138.

[107] **Buckland**, s. 123; **Roby**, s. 60; **Umur**, Ders Notları, s. 171.

[108] **Di Marzo**, s. 140; **Emiroğlu**, s. 38; **Tahiroğlu/Erdoğan**, s. 148.

Iust.Ins. 1.11.10: “*Feminae quoque adoptare non possunt, quia nec naturales liberos in potestate sua habent: sed ex indulgentia principis ad solatium liberorum amissorum adoptare possunt*”.

Iust.Ins. 1.11.10: “Kadınlar evlat edinemezler, çünkü kendi çocukları bile egemenlikleri altında değildir: Ancak, imparatorun izni ile kaybetmiş oldukları çocuklarının tesellisi olarak evlat edinebilirler^[109]”.

D.1.7.21 Gaius: “*Nam et feminae ex rescripto principis adrogari possunt*”.

D.1.7.21 Gaius: “Kadınlar imparatorun izniyle evlat edinebilirler”.

Kadınların evlat edinilmesi konusu incelendiğinde ise *agnatio* hısımlığının erkekler aracılığıyla sürdürülmesinin bir sonucu olarak, erkek alt soyu bulunmayan aile babasının evlat edinme yoluyla ailenin ve isminin devamını sağlamak amacıyla hareket ettiği görülmektedir^[110]. Dolayısıyla, ailenin isminin sürdürülebilmesi açısından genellikle erkekler evlat edinilirdi. Bu anlamda, erkek evladı olmadığı için ailesi devam edemeyecek olan bir aile babasının, ailesinin devamını sağlamak amacıyla yapay bir araca başvurarak, hukukî bir işlem ile *filius familias* edindiği anlaşılmaktadır^[111].

Adoptio ile evlat edinmenin maddî şartları arasında rızanın varlığı da yer almaktadır. Bu bağlamda, her iki aile babasının rızasının bulunması zorunluydu. *Iustinianus* Dönemi’ndeki düzenlemeye göre evlat edinilenin de rızası bulunmalıydı, en azından itiraz etmemesi gerekirdi^[112]. Bu durum *Digesta*’da yer alan bir metinde ele alınmaktadır:

[109] Metin ve çevirisi için bakınız *Iustinianus Institutiones*, s. 40 vd.

[110] **Lindsay**, s. 69; **Tahiroğlu/Erdoğan**, s. 147.

[111] **Ayiter**, s. 47; **Lindsay**, s. 103; **Tahiroğlu/Erdoğan**, s. 147.

[112] **Oğuzoğlu**, s. 111.

Evlat edinmede rızanın varlığı TMK 308 ve 309. maddelerinde düzenlenmiştir. Bu hükümler uyarınca, “evlat edinme, küçüğün ana ve babasının rızasını gerektirir. Rıza, küçüğün veya ana ve babasının oturdukları yer mahkemesinde sözlü veya yazılı olarak açıklanarak tutanağa geçirilir. Verilen rıza, evlat edinenlerin isimleri belirtilmemiş veya evlat edinenler henüz belirlenmemiş olsa dahi geçerlidir. Ayırt etme gücüne sahip olan küçük, rızası olmadıkça evlat edinilemez. Vesayet altındaki küçük, ayırt etme gücüne sahip olup olmadığına bakılmaksızın vesayet dairelerinin izniyle evlat edinilebilir”.

D.1.7.5 Celsus: “...*Sin autem a patre dantur in adoptionem, in his utriusque arbitrium spectandum est vel consentiendo vel non contradicendo*”.

D.1.7.5 Celsus: “...Aile evlatlarının aile babalarının iradesi ile evlat edinildikleri durumlarda, her ikisinin de rızasının bulunması ya da itirazının bulunmaması dikkate alınmalıdır”.

Evlat edinilenin başka bir aile babasının evlatlığı durumunda bulunmaması, *Iustinianus* Dönemi’nde *adoptio* için aranan bir diğer şarttı^[113]. *Adoptio* usulü ile evlat edinmenin maddî şartlarından biri de yaş konusuna ilişkindir. Roma Hukuku’nda evlat edinme konusundaki genel yaklaşım, evlat edinmenin doğası gereği evlat edinilenin evlat edinenden küçük olması yönündedir. Bu durum “evlat edinme doğayı taklit eder” (*adoptio enim naturam imitatur*) kuralıyla açıklanmaktadır. *Iustinianus* Dönemi’nde ise bu husus evlat edinenin, evlat edinilenden en az on sekiz yaş (*plena pubertas*) büyük olması zorunlu hale getirilerek hükme bağlanmıştır^[114]. Evlat edinilen açısından ise yaşla ilgili bir sınırlama bulunmaktaydı^[115]. Bu konu çeşitli metinlerde ele alınmaktadır:

Iust.Ins.1.11.4: “*Minorem natu non posse maiorem adoptare placet: adoptio enim naturam imitatur et pro monstro est ut maior sit filius quam pater. debet itaque is qui sibi per adrogationem vel adoptionem filium facit, plena pubertate, id est decem et octo annis praecedere*”.

Iust.Ins.1.11.4: “Genç bir kimsenin kendisinden daha yaşlı birisini evlat edinmeyeceği kabul edilir: Çünkü, evlat edinme doğayı taklit eder ve evladın babadan yaşlı olması doğal değildir. Bu nedenle *adoptio* veya *adrogatio* yoluyla bir kimseyi kendisine evlat edinmek isteyen kişi, ondan tam bir buluş çağı (*plena pubertas*) kadar yani on sekiz yaş büyük olmalıdır^[116]”.

[113] **Berki**, s. 153.

[114] **Di Marzo**, s. 141; **Küçükgüngör**, *Adoption*, s. 104; **Roby**, s. 61; **Umur**, *Ders Notları*, s. 171.

TMK 308. maddesi uyarınca “evlat edinilenin, evlat edinenden en az on sekiz yaş küçük olması şarttır”.

[115] **Lindsay**, s. 69 vd.

[116] Metin ve çevirisi için bakınız *Iustinianus Institutiones*, s. 40 vd.

D.1.7.16 Iavolenus: “*Adoptio enim in his personis locum habet, in quibus etiam natura potest habere*”.

D.1.7.16 Iavolenus: “Evlat edinme, sadece baba ile evlat arasındaki doğal bir bağıın var olabileceği kişilerle gerçekleştirilebilir”.

Sonuç olarak, *adoptio*'nun *Iustinianus* Dönemi'ndeki maddî şartları dört madde halinde sıralanabilir: Bu şartlar; evlat edinecek olan aile babasının rızasının varlığı, evlat edinilenin ve aile babasının rızasının bulunması, evlat edinecek olan kişinin evlat edinilenden en az on sekiz yaş büyük olması ve evlat edinilenin başka bir aile babasının evlatlığı durumunda bulunmamasıdır^[117].

2. ADOPTIO'NUN ŞEKLİ ŞARTLARI

Roma Hukuku'nda aile babasının egemenliği altında bulunan kimsenin, başka bir aileye aile evladı olarak girmesini ifade eden *adoptio*'nun şekli şartları incelendiğinde, Klasik Hukuk Dönemi ve *Iustinianus* Dönemi arasında farklı esaslara tabi olduğu görülür. Klasik Hukuk Dönemi'nde farazî satış işlemi ile evlat edinmenin hukukî sonuçlarını doğurduğu anlaşılmaktadır^[118]. Bu bağlamda *adoptio*, Roma'da ilk zamanlar *praetor* huzurunda, eyaletlerde ise eyalet valileri huzurunda yapılmaktaydı^[119].

Adoptio usulü ile evlat edinme iki aşamada gerçekleşirdi. İlk aşamada aile evladının asıl ailesiyle bağı kesilir; ikinci aşamada ise yeni ailesiyle bağı kurulurdu^[120]. 12 Levha Kanunu'nda ifade edilmiş olan; aile evladını üç defa satan bir babanın çocuğu üzerindeki egemenliğinin sona ereceği (*si pater filium ter verum dedit, filius a patre liber esto*) kuralı doğrultusunda, klasik usulde öncelikle aile babası çocuğunu üç defa *mancipatio* ile bir tanıdığına devrederdi^[121]. Üç defa *mancipatio* yapılmasının amacı çocuğun asıl ailesiyle bağıını tamamen kesmekti. Bu bağ kesildikten sonra, çocuğu evlat edinecek aile babasının, satın alan kişinin aleyhine dava açması üzerine taraflar

[117] **Buckland**, s. 123; **Oğuzoğlu**, s. 111.

[118] **Emiroğlu**, s. 38.

[119] **Di Marzo**, s. 138 vd.; **Honsell**, s. 183 vd.

[120] **Küçükgüngör**, *Adoption*, s. 104.

[121] **Buckland**, s. 122; **Gönenç**, s. 47; **Honig**, s. 186; **Küçükgüngör**, *Adoption*, s. 104.

praetor'un huzuruna giderlerdi^[122]. Evlat edinecek kişinin *in iure cessio* ile çocuğun kendi çocuğu olduğunu iddia etmesi ve *praetor*'un da evlatlığı bu iddiada bulunan kişiye devir talimatını vermesi ile evlat edinme işlemi tamamlanmış olurdu (*datio in adoptionem*). Evlat edinen kişinin bu iddiası ve talebi bir *rei vindicatio*^[123]'ya benzetilmektedir^[124].

Sonuç olarak, eski aile babasının farazî satış işlemlerini yapmasından sonra yeni aile babası *praetor*'un huzurunda bir *in iure cessio* ile çocuğu kendisine evlat edinmiş olurdu^[125]. *Adoptio* işlemindeki üç defa *mancipatio* yapılması ya da diğer ifadesiyle üçlü farazî satış usulü, yalnız erkek evlatlar için kullanılmış olup, kız evlatlarda tek bir *mancipatio* ile evlat edinmenin tamamlanmış olacağı kabul edilmiştir. Bunun sebebi 12 Levha Kanunu'nda yalnız erkek evlatlar için üçlü *mancipatio* şeklinin öngörülmesidir^[126].

Iustinianus Dönemi'nde bu teferruatlı usul geçerliliğini yitirmiş ve sadece *datio in adoptionem*'in beyanıyla evlat edinme işleminin gerçekleşeceği kabul edilmiştir. Bu dönemdeki usulde, evlat edinecek kişi, evlat edinilecek çocuk ve egemenliğinde bulunduğu aile babası hâkimin huzuruna giderlerdi. Hâkimin tarafların beyanlarını mahkeme kalemine kaydettirmesiyle evlat edinme işlemi tamamlanmış olurdu^[127]. Görüldüğü gibi bu dönemde evlat edinmenin şekli şartları farklı esaslara bağlanmıştır. Bunun yanı sıra evlat edinmenin hükümleri konusunda da yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu dönemdeki değişiklikler *Iustinianus* Dönemi'nde *in iure cessio* işleminin bulunmamasından ve ailenin artık kan bağı (*cognatio*) esasına dayandırılmasından kaynaklanmaktadır^[128]. Bu doğrultuda evlat edinme, hükümleri açısından *adoptio minus plena* (sınırlı evlat edinme) ve *adoptio plena* (tam evlat edinme) olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bu ayrım ile bir kimsenin kendi

[122] **Ayiter**, s. 48; **Küçükgüngör**, Adoption, s. 105; **Nicholas**, s. 77; **Tahiroğlu/Erdoğan**, s. 147.

[123] *Rei vindicatio*, Roma Hukuku'nda *Ius Civile* mülkiyetini koruyan, zilyet olmayan *Quirites* Hukuku malikinin, malik olmayan zilyede açtığı aynı davadır (**Umur**, Lügat, s. 178).

[124] **Berki**, s. 152; **Honig**, s. 186.

[125] **Honsell**, s. 184; **Küçükgüngör**, Adoption, s. 106; **Nicholas**, s. 78; **Roby**, s. 58 vd.; **Umur**, Ders Notları, s. 171.

[126] **Ayiter**, s. 49; **Emiroğlu**, s. 38.

[127] **Berki**, s. 152; **Honig**, s. 186; **Oğuzoğlu**, s. 112; **Umur**, s. 171.

[128] **Karadeniz Çelebican**, s. 164; **Oğuzoğlu**, s. 111; **Umur**, s. 171.

soyundan bir diğer ifadeyle kan bağı bulunan bir kimse tarafından evlat edinilmesi ile aileye yabancı olan bir kimse tarafından evlat edinilmesi farklı hukukî sonuçlara bağlanmıştır^[129].

Adoptio minus plena çocuğun kendi soyundan olmayan herhangi bir kişiye (*extranea persona*) evlatlık verilmesini ifade eden bir evlat edinme şeklidir. Bu evlat edinme şeklinde evlat edinilen kimse, kendi ailesiyle olan bütün bağlarını muhafaza eder ve asıl aile babasının egemenliği altında kalmaya devam ederdi. Ailesi ile ilişkisinden doğan hak ve yükümlülükleri muhafaza edildiği için, asıl aile babasının mirasçısı olmaya devam eder, bir diğer ifadeyle vasiyetsiz miras hakkına sahip olurdu. Bunun yanı sıra onu evlat edinen kişi vasiyetle bir mirasçı bırakmazsa onun da mirasçısı olabirdi^[130]. Bu durum doktrinde çifte mirasçılık olarak ifade edilmektedir^[131].

Adoptio plena usulü eski hukukun kabul ettiği evlat edinmenin özelliklerini taşır. Bu usulde bir kimse kendi soyundan olan bir kişi tarafından evlat edinilmektedir^[132]. Bu kapsamda, evlat edinilen kimsenin asıl ailesi ile ilişkisi kesilir ve bu ilişkiden doğan bütün hak ve yükümlülükleri sona ererdi^[133]. Kendisini evlat edinmiş kişiyle aralarında kan hısımlığı bulunduğu için evlat edinenin mirasçısı olurdu^[134]. Bu konu *Iustinianus*'un *Institutiones*'inde ele alınmaktadır:

Iust.Ins.1.11.2: “*Sed hodie ex nostra constitutione, cum filiusfamilias a patre naturali extraneae personae in adoptionem datur, iura potestatis naturalis patris minime dissolvuntur nec quidquam ad patrem adoptivum transit nec in potestate eius est, licet ab intestato iura successionis ei a nobis tributa sunt. si vero pater naturalis non extraneo, sed avo filii sui materno, vel, si ipse pater naturalis fuerit emancipatus, etiam paterno,*

[129] **Buckland**, s. 123; **Honig**, s. 186; **Karadeniz Çelebican**, s. 164; **Küçükgüngör**, Adoption, s. 109; **Lee**, s. 106; **Nicholas**, s. 79.

[130] **Berki**, s. 153; **Honig**, s. 186; **Karadeniz Çelebican**, s. 164; **Nicholas**, s. 79; **Oğuzoğlu**, s. 112.

TMK 500. maddesi uyarınca, “evlatlık ve altsoyu, evlat edinene kan hısımlığı gibi mirasçı olurlar. Evlatlığın kendi ailesindeki mirasçılığı da devam eder. Evlat edinen ve hısımları evlatlığa mirasçı olmazlar”.

[131] **Günveren**, s. 108.

[132] **Berki**, s. 153 vd.; **Oğuzoğlu**, s. 112.

[133] **Karadeniz Çelebican**, s. 163.

[134] **Nicholas**, s. 79; **Oğuzoğlu**, s. 112.

vel proavo simili modo paterno vel materno, filium suum dederit in adoptionem: in hoc casu quia in unam personam concurrunt et naturalia et adoptionis iura, manet stabile ius patris adoptivi, et naturali vinculo copulatum et legitimo adoptionis modo constrictum, ut et in familia et in potestate huiusmodi patris adoptivi sit”.

Iust.Ins.1.11.2: “Fakat zamanımızda, bir emirnamemiz gereğince, bir aile evladı öz babası tarafından yabancı bir kimseye evlat edinilmek üzere verilirse, öz babanın egemenlik hakları hiçbir şekilde kaybolmaz; bu haklardan hiç birisi evlat edinene geçmediği gibi, her ne kadar evlat olarak alınmış kimseye kanuni mirasçılık haklarını bahşediyor olsak da bu kimse evlat edinenin egemenliği altına girmez. Buna karşılık evlat bir yabancıya değil de annesinin babasına veya egemenlikten çıkarılmış bir kimsenin oğlu ise babasının babasına, ya da anne veya baba tarafından büyük dedesine verilmişse, o takdirde bir tek kimse üzerinde hem doğal haklar hem de evlat edinme hakları toplanacağından, aynı zamanda doğal bağa özgü haklar ve evlat edinme ile elde ettiği haklar, evlat edinen kimse üzerinde kalır, böylelikle evlat o kimsenin ailesine ve egemenliği altına girer^[135]”.

Doktrinde *adoptio per testamentum* ya da *adoptio testamentaria* olarak ifade edilen vasiyetname yolu ile *adoptio*'ya ilişkin ifadeler yer almaktadır. Bu usulün niteliği konusunda bir fikir birliği bulunmamakla birlikte^[136], vasiyette bulunanın ismini (*nomen gentilium*) taşıma zorunluluğunu yükleyen mirasçı nasbı olarak tanımlanmaktadır^[137]. Barış zamanlarına özgü bu eski vasiyet şeklinde, 24 Mart ve 24 Mayıs olarak belirlenmiş olan senede iki gün vasiyette bulunanın, rahiplerin davet ettiği *curia*^[138] meclisi huzurunda vasiyetname düzenleyerek ölümünden sonra hüküm doğurmak üzere mirasçı atayabildiği ifade edilmektedir^[139]. Rahiplerin de katılımıyla toplanan bu

[135] Metin ve çevirisi için bakınız *Iustinianus Institutiones*, s. 38 vd.

[136] **Oğuzoğlu**, s. 112.

[137] **Küçükgüngör**, s. Adoption, s. 98; **Umur**, Lügat, s. 18.

[138] *Curia*; *patricius*'lardan oluşan idare, seçim, din ve askerlik işlerinden sorumlu olan *comitia curiata* isimli halk meclislerinin bölümlerine verilen isimdir. Bunun yanı sıra sosyal, askeri ve siyasi bir birlik anlamı da bulunmaktadır (**Söğütlü Erişgin**, Kamu Hukuku, s. 26; **Umur**, Lügat, s. 53).

[139] **Küçükgüngör**, **Erkan**: Roma Hukukunda Vasiyet (*Testamentum*), Ankara, 2007, s. 123; **Umur**, Lügat, s. 205.

mecliste vasiyeti düzenleyen kişilerin iradeleri rahipler tarafından kabul edildikten sonra halk meclisinin onayına sunulurdu. Halk meclisinin onayı, vasiyetnamenin düzenlenmesine tanıklık yapma niteliği taşırdı^[140].

Miras hukuku hükümleri açısından *adrogatio* ile evlat edinmenin sonuçlarını sağlayan ve *testamentum calatis comitiis* olarak ifade edilen bu vasiyetname ile vasiyette bulunan mirasçısını evlat edinirdi^[141]. Roma'da ölen bir kişi aracılığıyla baba egemenliğine girmek mümkün olmadığı için bu usule başvurulduğuna dair doktrinde çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bu görüşler, ölen bir kişinin ismini taşımanın ahlakî bir vazife sayılması düşüncesi ve *Caesar*'ın *Octavianus*'u bu şekilde evlat edindiğine dair bilgilere dayandırılmaktadır^[142]. Bu vasiyet şekli çeşitli metinlerde ele alınmaktadır:

Iust.Ins.2.10.pr.-1: “*Testamentum ex eo appellatur quod testatio mentis est. Sed ut nihil antiquitatis penitus ignoretur sciendum est, olim quidem duo genera testamentorum in usu fuisse, quorum altero in pace et in otio utebantur, quod calatis comitiis appellabatur, altero, cum in proelium exituri essent, quod procinctum dicebatur...*”

Iust.Ins.2.10.pr.-1: “Vasiyetnameye (*testamentum*), arzunun beyanı (*testatio mentis*) olduğundan bu isim verilir. Eski zamanların hiçbir şeyi bilinmemiş kalmasın diye, bir zamanlar, iki çeşit vasiyetnamenin geçerli olduğunu bildiriyoruz; bunların birisi, barış ve huzur zamanlarında kullanılırdı ve buna *calatis comitiis* (halk meclisleri önünde) vasiyetname ismi verilirdi; diğeri savaşa hazırlanırken yapılırdı ve *procinctum* (savaşa hazır ordu önünde) vasiyetname ismini alırdı...^[143]”

Gaius Ins. 2.101: “*Testamentorum autem genera initio duo fuerunt: nam aut calatis comitiis testamentum faciebant, quae comitia bis in anno testamentis faciendis destinata erant, aut in procinctu, id est, cum belli causa arma sumebant: procinctus est enim expeditus et armatus exercitus. alterum itaque in pace et in otio faciebant, alterum in proelium exituri*”.

Gaius Ins. 2.101: “Başlangıçta iki çeşit vasiyet vardı; vasiyette bulunanlar ya bu amaçla yılda iki kez toplanan halk meclislerinin önünde

[140] **Küçükgüngör**, s. 124.

[141] **Günveren**, s. 29.

[142] **Küçükgüngör**, *Adoption*, s. 99; **Roby**, s. 60; **Umur**, *Lügat*, s. 18 vd.

[143] Metin ve çevirisi için bakınız *Iustinianus Institutiones*, s. 116 vd.

veya düşmanla karşılaşıldığında, yani savaşa hazır bir ordunun bulunduğu söylenen bir dönemde vasiyet yaparlardı. Bu nedenle, insanlar barış ve huzur zamanında birini, savaşa hazırlanırken de diğerini yaparlardı”.

B. ADROGATIO

Adrogatio olarak ifade edilen evlat edinme usulünde, aile babası statüsünde olan bir kimsenin bir başka aile babasının egemenliğine girmesi ve ona tabi olması (*familiae mutatio*) söz konusudur^[144]. Böylece, daha önce baba egemenliği altında bulunmayan *sui iuris* bir kimse aile evladı olarak *alieni iuris* duruma gelmekteydi^[145]. Dolayısıyla *adrogatio*'nun evlat edinilen bakımından bir *capitis deminutio* durumu da bulunmaktaydı. Bu işlem ile aile babası, bütün malvarlığı ve ailesinin bütün bireyleri ile diğer bir aile babasının egemenliğine girer ve onun soy ismini taşırdı. Bu bakımdan evlat edinilenin şahsî borçları sona ererdi. *Praetor*'ların faaliyetleri ile evlat edinen aile babasının, evlat edinilenin alacaklılarını tatmin etmedikçe onun malvarlığında hak iddia edemeyeceği hükme bağlanmıştı^[146].

Adrogatio ile evlat edinen kişi haklı bir neden olmaksızın evlat edinildiği kimseyi egemenliğinden çıkaramazdı. Aksi takdirde *adrogatio* sonucu edinmiş olduğu malları evlat edinilene iade etmek zorundaydı. Bunun yanı sıra haklı bir neden olmaksızın egemenliğinden çıkarmış olduğu kimseye kendi mallarının dörtte birinin zilyetliğini de sağlamakla yükümlü olurdu. Konuya ilişkin bir metne *Iustinianus*'un *Institutiones*'inde rastlanmaktadır:

Iust.Ins.1.11.3: “...*Item non alias emancipare eos potest adrogator, nisi causa cognita digni emancipatione fuerint et tunc sua bona eis reddat. sed et si decedens pater eum exheredaverit vel vivus sine insta causa eum emancipaverit, iubetur quartam partem ei suorum bonorum relinquere, videlicet praeter bona quae ad patrem adoptivum transtulit et quorum commodum ei adquisivit postea*”.

Iust.Ins.1.11.3: “...Bundan başka, egemenlikten çıkarılmaya layık olduğunu *magistra*'ya ispat etmedikçe onu egemenliğinden çıkaramaz ve bu takdirde mallarını kendisine iade etmek zorundadır. Şayet *adrogator*, vefatında onu mirastan ıskat ederse veya hayattayken hukukî bir sebep

[144] Honig, s. 185; Karadeniz Çelebican, s. 163.

[145] Nicholas, s. 77; Umur, Ders Notları, s. 171.

[146] Ayiter, s. 47; Nicholas, s. 78; Oğuzoğlu, s. 110; Roby, s. 62.

olmaksızın egemenliğinden çıkarırsa, evlat edinilenin getirdiği veya daha sonra iktisap ettirdiği mallardan ayrı ve fazla olarak, kendi mallarının dörtte birinin zilyetliğini (*bonorum possessio*) ona terk etmesi emredilir^[147]”.

Bir Roma ailesinin isminin ortadan kalkarak bütün malvarlığı ile bir başka aile babasının egemenliği altına girmesini ifade eden *adrogatio* usulünde evlat edinen ve evlat edinilen açısından maddî ve şeklî olmak üzere birtakım şartlar aranmaktaydı^[148].

1. ADROGATIO'NUN MADDÎ ŞARTLARI

Roma Hukuku'nda *adrogatio* ile evlat edinmenin maddî şartları incelendiğinde hem evlat edinenin hem de evlat edinilenin aile babası olması gerektiği görülmektedir. Bu usulle evlat edinilecek olanlar *sui iuris* erkek vatandaşlardı^[149]. Dolayısıyla, kadınlar *Ius Civile*'ye göre *adrogatio* işleminin tarafı olamazlardı. Klasik Sonrası Hukuk Dönemi'nde ise bu yaklaşım değişmiş ve *sui iuris* kadınların da *adrogatio* ile evlat edinilmesi kabul edilmiştir^[150]. Başkasının egemenliğine tabi olanlar da aile babası olmadıkları için *adrogatio* yapamazlardı. Bu gibi kimseler ancak *adoptio* ile evlat edinilebilirlerdi^[151]. Bu usulde aranan bir diğer maddî şart ise rızaların varlığıdır. Bu bağlamda her iki tarafın da bu işleme rızasının olması ve karşılıklı iradelerin uyuşması şartı bulunmaktaydı^[152]. Bu şart *Digesta*'da yer alan bir metinde ele alınmaktadır:

D.1.7.5 Celsus: “*In adoptionibus eorum dumtaxat, qui suae potestatis sunt, voluntas exploratur...*”

D.1.7.5 Celsus: “Kendi hukukuna tabi olanların evlat edinilmesinde, tarafların rızası aranır...”

Adrogatio usulü ile evlat edinmenin bir diğer maddî şartı ise yaş konusuna ilişkindir. İlk dönemlerde, evlat edinenin evlat edinilenden yaşça büyük olup olmaması tartışmalı bir konuydu^[153]. Ancak *Iustinianus* Dönemi'ndeki düzenlemelere göre, evlat edinecek olan kişinin altmış yaşını geçmiş olması,

[147] Metin ve çevirisi için bakınız *Iustinianus Institutiones*, s. 40 vd.

[148] **Oğuzoğlu**, s. 109.

[149] **Berki**, s. 154.

[150] **Di Marzo**, s. 140.

[151] **Ayiter**, s. 47.

[152] **Koschaker/Ayiter**, s. 330 vd.; **Oğuzoğlu**, s. 109.

[153] **Di Marzo**, s. 141.

erkek mirasçısının bulunmaması ve evlat edineceği kişiden en az on sekiz yaş büyük olması gerekirken^[154]; evli olması gerekmezdi. Bekarların da bu usulle evlat edinmesine imkân tanınmıştı. “Evlat edinme doğayı taklit eder” (*adoptio enim naturam imitatur*) kuralının *adrogatio* usulünde de etkisi görülmektedir^[155]. *Digesta*'da yer alan çeşitli metinlerde *adrogatio*'nun yaşa ilişkin şartları ele alınmaktadır:

D.1.7.15.2 Ulpianus: “*In adrogationibus cognitio vertitur, num forte minor sexaginta annis sit qui adrogat...*”

D.1.7.15.2 Ulpianus: “*Adrogatio*'da, evlat edinenin altmış yaşın altında olup olmadığı tespit edilmelidir...”

D.1.7.40.1 Modestinus: “*Non tantum cum quis adoptat, sed et cum adrogat, maior esse debet eo, quem sibi per adrogationem vel per adoptionem filium facit, et utique plenae pubertatis: id est decem et octo annis eum praecedere debet*”.

D.1.7.40.1 Modestinus: “*Adoptio* veya *adrogatio* yoluyla evlat edinen kişi bu yolla evlat edindiği kişiden daha büyük olmakla kalmamalı, aynı zamanda ondan tam bir buluş çağı kadar, yani on sekiz yaş büyük olmalıdır”.

Altmış yaşından daha genç bir aile babası sağlık sorunları nedeniyle çocuk sahibi olamıyorsa *adrogatio* usulü ile evlat edinmesine izin verilmekteydi^[156]. Ancak cezaî bir niteliği bulunması sebebiyle hadım edilmiş olanların bu imkândan yararlanarak evlat edinme hakkı bulunmamaktaydı^[157]. Bu bilgiye *Gaius*'un *Institutiones*'inde ve *Iustinianus*'un *Institutiones*'inde yer alan çeşitli metinlerden ulaşılmaktadır:

Gaius Ins. 1.103: “*Illud vero utriusque adoptionis commune est, quod et hi, qui generare non possunt, quales sunt spadones, adoptare possunt*”.

[154] **Berki**, s. 154; **Küçükgüngör**, Adoption, s. 102; **Nicholas**, s. 77.

[155] **Küçükgüngör**, Adoption, s. 102.

[156] **Günveren**, s. 51.

Sağlık sorunları nedeniyle ya da hadım edilmiş olduğu için çocuk sahibi olamayanlar *spado* olarak ifade edilmekteydi (**Umur**, Lügat, s. 197).

[157] *Castratio* (hadım etme); özellikle köleler üzerinde uygulanan ve *Hadrianus* döneminde yasaklanmış bir işlemdir. *Hadrianus* döneminde bu yasak tam olarak uygulanamamış olmakla birlikte, *Iustinianus* Dönemi'nde hadım etme idam cezasını gerektiren bir suç niteliğini kazanmıştır. (**Umur**, Lügat, s. 33).

Gaius Ins. 1.103: “Kural gereği; doğal yolla evlat sahibi olamayan kişilerin her iki evlat edinme usulüyle de evlat edinmesi mümkündür”.

Iust.Ins. 1.11.9: “*Sed et illud utriusque adoptionis commune est, quod et hi qui generare non possunt, quales sunt spadones, adoptare possunt, castrati autem non possunt*”.

Iust.Ins. 1.11.9: “Her iki evlat edinme usulünde ortak olarak şu vardır ki, çocuk yapamayanlar, örneğin iktidarsızlar evlat edinebilirler, fakat hadımlar evlat edinemezler^[158]”.

Evlat edinilenin yaşına ilişkin düzenlemeler incelendiğinde ise ilk dönemlerde halk meclisine katılabilmeleri sebebiyle ergenlik çağını^[159] geride bırakmış olanların *adrogatio* ile evlat edinilebildiği görülmektedir^[160]. Ancak M.S. 2. yüzyılda İmparator *Antoninus Pius* uygun sebepler ve belli şartlar altında çocukluk çağını geçirmiş ergen olmayan küçüklerin de (*impubes*) evlat edinilmesine izin vermiştir^[161]. Roma Hukuku’nda *impubes*’lerin menfaatinin korunabilmesi amacıyla, *adrogatio*’da evlat edinen kişinin araştırılması usulü yer almakta ve teminat verilmesi öngörülmekteydi. Bunun yanı sıra, *impubes*’in evlat edinilmesi konusunda kimin rıza göstereceği sorunsalı söz konusuydu. Bu bağlamda, vasinin evlat edinmeye rıza göstermesi mümkün olmamakla birlikte, genel görüş bu işleme mecliste rahiplerin bir temsilcisinin

[158] Metin ve çevirisi için bakınız *Iustinianus Institutiones*, s. 40 vd.

[159] Ergen olmak fizyolojik bir olgunluğa erişmektir. Roma Hukuku’nda kızlarda 12, erkeklerde ise 14 yaş, fizyolojik olgunluk yaşı olarak kabul edilmiştir. 25 yaş rüşet yaşı olarak belirlenmiş ve 25 yaşından küçük olanların fiil ehliyeti bakımından durumları eşit tutulmamıştır. 25 yaşından küçük olanlar; ergen olmayan küçükler (*impuberes minores*) ve ergen küçükler (*puberes minores*) olarak ikiye ayrılmıştır. Ergen olmayan küçükler de 7 yaşına kadar olan küçükler (*infantes*) ve 7-14 yaş arasındaki küçükler (*impuberes infantia maiores*) olmak üzere kendi içerisinde ikili bir ayrıma tabi tutulmuştur. *Infantes*’lerin hukukî işlem ve haksız fiil ehliyeti bulunmazken, *impuberes infantia maiores*’lerin ise sadece kazandırıcı işlemleri tek başına yapabileceği hükme bağlanmıştı. Ergen olmayan küçüklerin aile babaları yoksa vasi tayin edilirdi. Ergen küçükler ise ilk dönemlerde fiil ehliyetine sahipken, sonraki dönemlerde borçlandırıcı işlemleri yapabilmeleri için kayyım atanması usulü yerleşmiştir. Yaşa ilişkin bu sınırlamanın nedeni kişilerin yaşla birlikte olgunlaşacağı ve kendisi için uygun olan kararı verebilecek niteliklere sahip olabileceği düşüncesidir (**Kaser**, s. 66; **Lee**, s. 350 vd.).

[160] **Koschaker/Ayiter**, s. 332; **Tahiroğlu/Erdoğan**, s. 147.

[161] **Di Marzo**, s. 140.

rıza gösterdiği yönündedir^[162]. Bu konu *Iustinianus*'un *Institutiones*'inde ele alınmaktadır:

Iust.Ins.1.11.3: “*Cum autem impubes per principale rescriptum adrogatur, causa cognita adrogatio permittitur et exquiritur causa adrogationis, an honesta sit expediatque pupillo, et cum quibusdam condicionibus adrogatio fit, id est ut caveat adrogator personae publicae, hoc est tabulario, si intra pubertatem pupillus decesserit, restitutum se bona illis qui, si adoptio facta non esset, ad successionem eius venturi essent...*”

Iust.Ins.1.11.3: “Baliğ olmayan bir kimsenin imparatorun kararıyla *adrogatio*'suna, *adrogatio* sebebi araştırıldıktan sonra izin verilir ve bu sebebin hem dürüst hem evlat edinen kimsenin menfaatine olup olmadığına bakılır; bundan başka *adrogatio* bazı şartlar altında yapılır; örneğin: *adrogatio* yoluyla evlat edinen, evlat olarak aldığı kimse buluğa ermeden ölecek olursa, evlat edinmemiş olsaydı mirası kimlere gidecek idiye bu malları o kimselere vereceğine dair, bir kamu şahsiyetine (*tabularius*) teminat vermelidir...^[163]”

2. ADROGATIO'NUN ŞEKLİ ŞARTLARI

Günümüzde evlat edinmede, daha çok evlat edinenin şahsi yararlarının ön planda olmasına karşılık, Roma'da hem ailenin hem de Roma toplumunun menfaatleri ile yakından ilgili hukuksal bir durum söz konusuydu. Bu nedenle *adrogatio* işleminde merasime dayalı bir nitelik ve şekle bağlılık ön plandaydı^[164]. Ayrıca, evlat edinmenin daha eski şekli olan *adrogatio*'da yapılan işlem kamu adına kontrol edilirdi^[165].

Adrogatio ilk zamanlarda *comitia curiata* olarak ifade edilen halk meclisi huzurunda yapılan bir evlat edinme usulüydü. Bu usul bazı kaynaklarda *arrogatio* olarak da ifade edilmektedir^[166]. Bu işlem, *curia*'ların halk meclisi halinde toplantısında yapılırdı^[167]. Bu kapsamda, halk meclisine katılıp oy

[162] Günveren, s. 53 vd.

[163] Metin ve çevirisi için bakınız *Iustinianus Institutiones*, s. 40 vd.

[164] Honig, s. 185; Kayak, s. 266.

[165] Ayiter, s. 47 vd.

[166] Ayiter, s. 46 vd.; Küçükgüngör, Adoption, s. 96; Nicholas, s. 77; Tahiroğlu/Erdoğan, s. 147.

[167] Ayiter, s. 47; Buckland, s. 124; Lindsay, s. 69 vd.

verme hakkına sahip olanlar bu işlemin tarafı olabildiği için ilk zamanlar kadınların ve küçüklerin bu usulle evlat edinilmesi mümkün değildi^[168].

Halk meclisi huzurunda önce evlat edinecek olan aile babasına diğer aile babasını evlatlığa kabul edip etmeyeceği sorulur; ardından evlat edinilecek olan aile babasına rızasının olup olmadığı sorusu (*rogatio*) yöneltilirdi. Her iki tarafın bu konudaki rızalarını beyan etmeleri ve halkın da bu işlemi kabul etmesiyle evlat edinme işlemi tamamlanmış olurdu^[169]. Bu işlemde *Gaius*'un *Institutiones*'inde yer alan bir metinde söz edildiği görülmektedir:

Gaius Ins. 1.99: "...*Et is, qui adoptat, rogatur, id est interrogatur, an velit eum, quem adoptaturus sit, iustum sibi filium esse; et is, qui adoptatur, rogatur, an id fieri patiatur; et populus rogatur, an id fieri iubeat...*"

Gaius Ins. 1.99: "...Evlat edinene evlat edinmek üzere olduğu kimseyi meşru evlat gibi almak isteyip istemediği, evlat edinilecek olana bu işlemin olmasına rıza gösterip göstermediği, halka da bu işlemin olmasını kabul edip etmedikleri sorulur..."

Romalılara göre, *adrogatio* ile bir Roma ailesi sona ermekte ve başka bir aileye katılmaktaydı. Dolayısıyla *adrogatio*'nun amacı diğer ailenin devamını sağlamaktı. Roma toplumu açısından bu yönüyle önemli bir işlem olduğu için halk meclisi huzurunda yapılırdı. *Comitia* meclisi Roma'da bulunmakla birlikte, sadece orada toplanabildiği için *adrogatio* işleminin eyaletlerde yapılması mümkün değildi^[170]. Daha sonra ise bu işlemin *pontifex maximus* tarafından çağırılan otuz hâkimin kararı ile hüküm ve sonuçlarını doğurmaya başlayacağı kabul edilmişti^[171].

İmparator *Diocletianus* zamanında ise imparatorun izin vermesi usulü (*imperatoris auctoritate*) ile *adrogatio*'nun yapılabileceği hükme bağlanmıştı. *Adrogatio per rescriptum principis* olarak ifade edilen bu yeni şekilden sonra da *adrogatio*'nun eski şekli bir süre daha uygulanmış, ancak M.S. 4.

[168] Honig, s. 186.

[169] Berki, s. 154; Nicholas, s. 77; Oğuzoğlu, s. 109; Tahiroğlu/Erdoğan, s. 147.

[170] Buckland, s. 124; Nicholas, s. 77; Oğuzoğlu, s. 108; Roby, s. 60.

[171] Buckland, s. 124; Emiroğlu, s. 38; Honsell, s. 183; Küçükgüngör, Adoption, s. 96; Nicholas, s. 77; Roby, s. 60.

yüzyıldan sonra *comitia curiata*'ya başvurma usulü uygulamadan kalkmıştır^[172]. Bu konu *Iustinianus*'un *Institutiones*'inde ele alınmaktadır:

Iust.Ins.1.11.1: “...*Imperatoris auctoritate adoptamus eos easve, qui quaeve sui iuris sunt. quae species adoptionis dicitur adrogatio...*”

Iust.Ins.1.11.1: “...İmparatorun izniyle kadın veya erkek, kendi hukukundan (*sui iuris*) olanları evlat ediniriz: bu evlat edinme usulüne *adrogatio* denir...^[173]”

Iustinianus Dönemi'nde *adoptio* ve *adrogatio* benzer kurallara tabi kılınmıştır^[174]. Bu bağlamda, *adrogatio* aslı karakterini yitirmiştir. Artık malvarlığı bakımından birçok istisnâ hükümler içeren ve tam manası ile bir ailenin diğerine katılmasını ifade etmeyen bir evlat edinme durumuna gelmiştir. *Adrogatio*'nun bu yeni şeklinde, evlat edinilen malvarlığını muhafaza eder, evlat edinene ise sadece intifa ve idare hakkı geçirdi^[175].

Iustinianus Dönemi'nde *adrogatio* usulü ile bir ailenin diğer bir aile lehine malvarlığı ve egemenlik hakkını tamamen kaybetmesi söz konusu değildi. Bunun yanı sıra Roma Hukuku'nda evlat edinmenin tarihsel gelişimi incelendiğinde *adrogatio*'dan ziyade *adoptio* usulüne daha çok başvurulduğu anlaşılmaktadır^[176].

[172] Ayiter, s. 47; Di Marzo, s. 139; Küçükgüngör, Adoption, s. 97; Nicholas, s. 77.

[173] Metin ve çevirisi için bakınız *Iustinianus Institutiones*, s. 38 vd.

[174] Oğuzoğlu, s. 110.

[175] Ayiter, s. 48.

[176] Lindsay, s. 77.

SONUÇ

Roma Hukuku'nda ailenin isminin devam etmesi fikrini temsil eden evlat edinme, bir kimsenin hukukî işlem yoluyla başka bir aileye dahil olmasını ifade etmektedir. Bu işlem ile aileye yabancı bir kimse katılır ve diğer aile evlatları gibi aile babasına tabi olurdu. Roma Hukuku'nda *adoptio* ve *adrogatio* olmak üzere evlat edinmenin iki usulü bulunurdu.

Adoptio baba egemenliği altındaki bir kimsenin başka bir aile babası tarafından evlat edinilmesini ifade ederdi. *Adoptio* ile *alieni iuris* statüsünde olan bir kimse başka bir aile babasının egemenliğine girerdi. *Adoptio* usulünde maddî ve şeklî olmak üzere bazı şartlar öngörülmüştü. Roma Hukuku'nda *adoptio* usulü ile evlat edinmenin maddî şartları incelendiğinde öncelikle *Ius Civile*'ye göre evlat edinmenin sadece aile babalarına tanınmış bir imkân olduğu görülmektedir. Kadınların evlat edinemeyeceği yönündeki bu yaklaşım Klasik Hukuk Dönemi boyunca devam etmiş olup, Klasik Sonrası Hukuk Dönemi ile bu yaklaşım değişmiş; belli şartların bulunması durumunda kadınların da evlat edinmesi kabul edilmiştir. Bu kapsamda, çocukları ölmüş bir kadının evlat edinebileceği kabul edilmiş, ancak baba egemenliğine sahip olamayacağı hükme bağlanmıştır. Evlat edinilecek kimse bakımından ise cinsiyet yönünden bir sınırlama getirilmemiş, ancak ailenin isminin sürdürülebilmesi açısından genellikle erkekler evlat edinilmiştir.

Adoptio usulü ile evlat edinmenin bir diğer maddî şartı ise yaş konusuna ilişkindir. Roma Hukuku'nda yer alan “evlat edinme doğayı taklit eder” (*adoptio enim naturam imitatur*) kuralı doğrultusunda *Iustinianus* Dönemi'nde evlat edinilenin, evlat edinilenden en az on sekiz yaş (*plena pubertas*) büyük olması zorunlu hale getirilmiştir. Evlat edinilen açısından ise yaşla ilgili bir sınırlama getirilmemiştir.

Adoptio ile evlat edinmenin maddî şartları arasında rızanın varlığı da yer almaktadır. Bu bağlamda, her iki aile babasının bu işleme rıza göstermesi gerekirdi. *Iustinianus* Dönemi'nde ise evlat edinilenin rızasının bulunması gerektiği ve itiraz etmemesinin de rıza beyanı olarak değerlendirileceği kabul edilmiştir.

Adoptio'nun şeklî şartları incelendiğinde farazî satış işlemi ile evlat edinmenin hukukî sonuçlarını doğurduğu görülmektedir. Erkek evlatlar için üç defa, kız evlatlar için bir defa bu işlemin yapılması hükme bağlanmıştı. *Adoptio* ile evlat edinilen kimse asıl aile babasının egemenliğinden çıkıp

kendisini evlat edinen kişinin egemenliğine girerdi. *Iustinianus* Dönemi'nde *adoptio*'nun şekli şartlarına ilişkin esaslarda değişiklikler yapılmış ve farazî satış usulü kaldırılmıştır. Bu dönemde evlat edinme işlemi için resmi bir makam olan hâkimin huzurunda tarafların evlat edinmeye ilişkin rızalarını beyan etmeleri ve bu beyanların kayda geçirilmesi yeterli görülmüştür.

Iustinianus Dönemi'nde evlat edinme hükümleri açısından *adoptio minus plena* (sınırlı evlat edinme) ve *adoptio plena* (tam evlat edinme) olmak üzere ikiye ayrılmıştır. *Adoptio minus plena* çocuğun kendi soyundan olmayan bir kişiye evlatlık verilmesini ifade eden bir evlat edinme şeklidir. Bu evlat edinme şeklinde evlat edinilen asıl aile babasının mirasçısı olmaya devam ederdi. Bunun yanı sıra onu evlat edinen kişi vasiyetle bir mirasçı bırakmazsa onun da mirasçısı olabilirdi. *Adoptio plena* usulünde ise çocuk kendi soyundan olan bir kişi tarafından evlat edinilmekte ve kendisini evlat edinmiş kişinin mirasçısı olmaktadır. Bu usulde asıl ailesiyle bağı tamamen kesilir ve asıl aile babasının mirasçısı olma hakkını kaybederdi.

Aile babası statüsünde olan bir kimsenin başka bir aile babasının egemenliğine girmesini sağlayan usul *adrogatio* olarak ifade edilirdi. *Adrogatio* ile daha önce baba egemenliği altında bulunmayan *sui iuris* bir kimse aile evladı olarak *alieni iuris* duruma gelirdi. *Adrogatio* usulünde evlat edinen ve evlat edinilen açısından maddî ve şekli olmak üzere birtakım şartlar öngörülmüştü. *Adrogatio* işleminde hem evlat edinenin hem de evlat edinilenin aile babası olması gerekirdi. Dolayısıyla her iki tarafın da hak ehliyetinin bulunması gerekirdi. *Ius Civile*'de kadınlara *adrogatio* işleminin tarafı olma imkânı tanınmamıştı. Ancak Klasik Sonrası Hukuk Dönemi'nde *sui iuris* kadınların *adrogatio* ile evlat edinilmesi kabul edilmiştir.

Adrogatio usulü ile evlat edinmenin bir diğer maddî şartı ise yaş konusuna ilişkindir. İlk dönemlerde, yaş konusuna ilişkin genel bir kural bulunmazken, *Iustinianus* Dönemi'nde bu konuda yeni düzenlemelerin yer aldığı görülür. Bu düzenlemelere göre, evlat edinecek olan kişinin altmış yaşını geçmiş olması, erkek mirasçısının bulunmaması ve evlat edineceği kişiden en az on sekiz yaş büyük olması gerekirdi. Evlat edinilenin yaşına ilişkin düzenlemeler incelendiğinde ise ilk dönemlerde halk meclisine katılabilmeleri sebebiyle ergenlik çağını geride bırakmış olanların *adrogatio* ile evlat edinilebildiği görülmektedir. Ancak M.S. 2. yüzyılda İmparator *Antoninus Pius* uygun sebepler ve belli şartlar altında *impubes*'lerin de evlat edinilmesine izin vermiştir.

Adrogatio şekil açısından, ilk zamanlarda *comitia curiata* olarak ifade edilen halk meclisi huzurunda yapılan bir evlat edinme usulüydü. Daha sonra ise bu işlemin, *pontifex maximus* olarak ifade edilen başrahip tarafından çağırılan otuz hâkimin kararı ile hüküm ve sonuçlarını doğurmaya başlayacağı kabul edilmiştir. İmparator *Diocletianus* zamanında ise imparatorun emri ile *adrogatio*'nun yapılabileceği hükme bağlanmıştır.

Adoptio ve *adrogatio* işlemlerinin hükümleri arasında farklılıklar bulunmaktaydı. *Adoptio*'da *alieni iuris* olan bir kimse evlat edinilirken, *adrogatio*'da bir aile babası yani *sui iuris* bir kimse evlat edinilmekteydi. Bu nedenle *adrogatio*, *capitis deminutio*'ya neden olurdu. *Adoptio*'da sadece bir aile evladının evlat edinilmesi ile bir nevi aile değiştirmesi söz konusuyken, *adrogatio*'da aile babası ve onun egemenliğindeki tüm aile bireylerinin aile değiştirmesi söz konusu olurdu. *Adrogatio*'da evlat edinilenin tüm malvarlığı evlat edinen aile babasının malvarlığına dahil olurken, *adoptio*'da aile evladının malvarlığı olmadığı için böyle bir sonuç doğmazdı. Roma Hukuku kaynaklarından edinilen bilgiler doğrultusunda *adrogatio*'dan ziyade *adoptio* usulüne daha çok başvurulduğu sonucuna varılmaktadır.

Roma Hukuku'nda yer alan evlat edinmeye ilişkin hükümler Türk Medeni Kanunu'nun konuya ilişkin düzenlemeleri ile ele alındığında, benzer düzenlemelerin olduğu, özellikle *Iustinianus* Dönemi'ndeki hükümlerin modern hukukun konuya ilişkin düzenlemelerinin temelini oluşturduğu sonucuna varılmaktadır. Roma Hukuku'nda iki evlat edinme usulünde de tarafların rızalarının varlığı şarttı. TMK 308. maddesi uyarınca ayırt etme gücüne sahip olan küçük, rızası olmadıkça evlat edinilemez. Vesayet altındaki küçük, ayırt etme gücüne sahip olup olmadığına bakılmaksızın vesayet dairelerinin izniyle evlat edinilebilir. Ayrıca TMK 309. maddesi uyarınca evlat edinme, küçüğün anne ve babasının rızasını gerektirir. Roma Hukuku'na göre, evlat edinilen kimseler aile babasının soy ismini alırlardı. TMK'da ise bu durum 314. maddede düzenlenmiş olup, evlatlık küçük ise evlat edinenin soy ismini almaktadır. Ergin olan evlatlık, evlat edinilme sırasında dilerse evlat edinenin soy ismini alabilmektedir.

Roma Hukuku'nda 3. dereceye kadar kan hısımları arasında evlenme engelleri bulunmakla birlikte alt ve üst soyun evlenmesi; kardeşler arasındaki evlenme, hala, teyze, amca, dayı, yeğen arasındaki evlenmeler yasaklanmış olup, bu yasak evlat edinme yolu ile aileye dahil olan aile evlatları için de geçerliydi. TMK'da ise evlenme engelleri 129. maddede düzenlenmiş olup,

bu madde hükmü uyarınca, evlat edinen ile evlatlığın veya bunlardan biri ile diğerinin altsoyu ve eşi arasında evlenme yasağının olduğu ifade edilmiştir.

Iustinianus Dönemi'nde evlat edinenin, evlat edinilenden en az on sekiz yaş büyük olması zorunlu hale getirilmiştir. TMK 308. maddesinde de evlat edinenin, evlat edinilenden en az on sekiz yaş büyük olmasının şart olduğu belirtilmektedir. *Iustinianus* Dönemi'nde düzenlenen *adoptio minus plena* usulünde evlat edinilen hem asıl aile babasının hem de evlat edinen kişinin mirasçısı olabilirdi. Doktrinde çifte mirasçılık olarak ifade edilen bu durum TMK 500. maddesinde de düzenlenmiştir. Bu hükme göre, evlatlık ve altsoyu, evlat edinene kan hısımları gibi mirasçı olurlar. Evlatlığın kendi ailesindeki mirasçılığı da devam eder.

Modern hukukun konuya ilişkin düzenlemeleri kapsamında Türk Medeni Kanunu'nda evlat edinmede daha çok evlat edinenin şahsî yararlarının ön planda olmasına karşılık, Roma Hukuku açısından hem ailenin hem de Roma toplumunun menfaatleri ile yakından ilgili hukuksal bir durumun söz konusu olduğu sonucuna varılmaktadır.

KAYNAKÇA^[177]

- Akıncı, Şahin:** Roma Hukuku Dersleri, Konya 2003.
- Ayiter, Kudret:** Roma Hukuku Dersleri Aile Hukuku, Ankara 1963.
- Ayiter, Kudret:** Klasik Roma Hukuku'nda Dosun Tesisi, Ankara 1958, [Dos].
- Berki, Şakir:** Roma Hukuku, Ankara 1949.
- Buckland, W.W.:** A Text-Book of Roman Law from Augustus to Justinian, Cambridge 1921.
- Di Marzo, Salvatore.:** Roma Hukuku, Çev. Ziya Umur, İstanbul 1954.
- Emiroğlu, Haluk:** Roma Hukukunda Kadının Durumu, Ankara 2003.
- Gönenç, Fulya İlçin:** Roma Hukukunda Kadın, İstanbul 2010.
- Günel, Nadi:** “Roma Hukukunun Temel Kriterleri, Kavram ve Kurumları”, Doğu Batı Düşünce Dergisi: Romalılar I, S. 49, 2009, ss. 11-32.
- Güneş Ceylan, Seldağ:** Roma Hukukundan Günümüze Velayet-Vesayet Hukuku, Ankara 2004.
- Günveren, Güzide Burcu:** Roma Hukukunda Evlat Edinme (*Adoptio*), Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2013.
- Honsell, Heinrich:** Römisches Recht, Zürich 2011.
- Honig, Richard:** Roma Hukuku Dersleri, Çev. Şemseddin Talip, 1935.
- İpek, Nurcan:** “Roma Hukukunda Hısımlık”, MÜHF-HAD, C. 21, S. 1, ss. 167-203.
- İpek, Nurcan:** “Arkaik ve Klasik Dönem Roma Ailesinde Çocuk ve Yeni Doğan Bebeğin Terk Edilmesi Meselesi”; MÜHF- HAD, C. 23, S. 2, ss. 295-359, [Roma Ailesi].
- Jörs, Paul/Kunkel, Wolfgang/Wenger, Leopold (neu bearb. Honsell, Heinrich/Mayer-Mali, Theo/Selb, Walter):** Römisches Recht, New York 1987.

[177] Bir yazarın, birden fazla eserine gönderi yapılan durumlarda, eserleri birbirinden ayırmak için, köşeli parantez içinde eserin kısaltması verilmiştir.

Karadeniz Çelebican, Özcan: Roma Hukuku Tarihi Giriş-Kaynaklar-Genel Kavramlar Şahsın Hukuku-Hakların Korunması, Ankara 2014.

Kaser, Max: Roman Private Law, Hamburg 1965.

Kaser, Max /Knütel, Rolf: Römisches Privatrecht, München 2005,

Kayak, Sevgi: “*Roma Hukukunda Aile Kurumu*”, Hacettepe HFD, 8 (2), 2018, ss. 249-302.

Koschaker, Paul/Ayiter, Kudret: Modern Özel Hukuka Giriş Olarak Roma Özel Hukukunun Ana Hatları, Ankara 1983.

Küçükgüngör, Erkan: Roma Hukukunda Vasiyet (*Testamentum*), Ankara, 2007.

Küçükgüngör, Erkan: Roma Hukukunda Vedia Sözleşmesi (*Depositum*), Ankara 2002, [*Depositum*].

Küçükgüngör, Erkan: “*The Essential Legal Effects of Adoption on the Relationship Between Parents and Children in Roman Law*”, Free Law Journal, Vol. 2, No. 4, 18 October 2006, [Adoption].

Leage, Richard William: Roman Private Law, London 1942.

Lee, R. W.: The Elements of Roman Law with a Translation of the Institutes of Justinian, London 1956.

Lindsay, Hugh: Adoption in the Roman World, Cambridge 2009.

Nicholas, Barry: An Introduction to Roman Law, Oxford 1962.

Oğuzoğlu, H. Cahit: Roma Hukuku, Ankara 1959.

Rado Basman, Türkan: “*Eski Roma Hukukunda Bazı Evlenme Şekilleri*”, İÜHFİM, C. 8, S. 3-4, ss. 530-544.

Rado, Türkan: Roma Hukuku Dersleri Borçlar Hukuku, İstanbul 1997.

Roby, Henry John: Roman Private Law in the Times, of Cicero and of the Antonines (v.1), New Jersey 2000.

Sayın Korkmaz, S. Bengi: Roma Hukuku’nda Vekalet Sözleşmesi, Ankara 2014.

Schwarz, Andreas: Roma Hukuku Dersleri, İstanbul 1956.

Serim, Gökçe: Roma İmparatorluk Döneminde Aile Hukukuna İlişkin Düzenlemeler, Ankara 2018.

Sohm, R.: The Institutes: A Text-Book of the History and System of Roman Private Law, Çev. J. C. Ledlie, Florida 1994.

Söğütlü Erişgin, Özlem: “*Roma Toplumunda Kadının Konumu*”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 4, S. 2, 2013, ss.1-31.

Söğütlü Erişgin, Özlem: Roma Kamu Hukukuna Giriş, Ankara 2017, [Kamu Hukuku].

Sütken, Elvan: “*Roma Aile Hukukunda Patria Potestas*”, AndHD, C. 5, S. 1, Ocak 2019, ss. 67-100.

Tahiroğlu, Bülent/Erdoğan, Belgin: Roma Hukuku Dersleri Tarihi Giriş-Hukuk Tarihi-Genel Kavramlar-Usul Hukuku, İstanbul 2005.

Umur, Ziya: Roma Hukuku Ders Notları, İstanbul 1999.

Umur, Ziya: Roma Eşya Hukuku-Ayni Haklar, İstanbul 1983, [Eşya Hukuku].

Umur, Ziya: Roma Hukuku Lügatı, İstanbul 1975, [Lügat].

Villers, Robert: “*Roma Hukukunda Cumhuriyet Devri Sonuna Kadar Kadının Hukukî Durumu*”, Çev. Bülent Tahiroğlu, İÜHFİM, 1974, C. 39, ss. 427-438.

Villey, Michel: Roma Hukuku Güncelliği, Çev. Bülent Tahiroğlu, İstanbul 2003.

Watson, Alan: Studies in Roman Private Law, London 1991.

Watson, Alan: Contract of Mandate in Roman Law, London 1961, [Mandate].

Yıldız, Sevil: Roma Hukukunda Soybağı Kurulmamış Çocuğun Hukuki Durumu, Ankara 2020.

LATİNCE METİNLER İÇİN YARARLANILAN KAYNAKLAR

Birks, P./ McLeod, G.: Justinian's Institutes, New York 1993.

Cicero: Yüklümlükler Üzerine, Çev: C. Cengiz Çevik, İstanbul 2017.

Gordon, W.M./Robinson, O.F.: The Institutes of Gaius, London 1997.

Gaius: Institutiones, Çev. Türkan Rado, Borçlar Kısmı, İstanbul 1953.

Iustinianus: Institutiones, Çev. Ziya Umur, İstanbul 1968.

Watson, A.: The Digest of Justinian, Vol. 1-4, Philadelphia 1998.

https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/digest_Scott.htm

<http://www.thelatinlibrary.com>

KISALTMALAR

AndHD	: Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
D.	: Digesta
Gaius Ins.	: Gaius Institutiones
Hacettepe HFD	: Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi
Iust. Ins.	: Iustinianus Institutiones
İÜHFİM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
M.Ö.	: Milattan önce
M.S.	: Milattan sonra
pr.	: Principium
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TMK	: Türk Medeni Kanunu
Vol.	: Volume
vd.	: Ve devamı

METİN DİZİSİ**DIGESTA**

D.1.5.19 Celsus

D.1.6.1.1 Gaius

D.1.7.1 pr. Modestinus

D.1.7.1.1 Modestinus

D.1.7.5 Celsus

D.1.7.15.2 Ulpianus

D.1.7.16 Iavolenus

D.1.7.21 Gaius

D.1.7.30 Paulus

D.1.7.40.1 Modestinus

D.2.4.5 Paulus

D.50.16.195.1 Ulpianus

D.50.16.195.2 Ulpianus

GAIUS INSTITUTIONES

Gaius Ins. 1.1.97

Gaius 1.48

Gaius Ins. 1.55

Gaius Ins. 1.99

Gaius Ins. 1.103

Gaius Ins. 1. 109

Gaius Ins. 1.110

Gaius Ins. 1.127

Gaius Ins. 1.156

Gaius Ins. 2.87

Gaius Ins. 2.101

IUSTINIANUS INSTITUTIONES

Iust. Ins. 1.8 pr.

Iust.Ins. 1.9.pr.-3

Iust.Ins.1.11.1

Iust.Ins.1.11.2

Iust.Ins.1.11.3

Iust.Ins.1.11.4

Iust.Ins. 1.11.10

Iust.Ins. 2.10.pr.

Iust.Ins. 2.10.1